

II. Analyse

Indledende bemærkninger

Jeg skal i det følgende forsøge at konkretisere de to 'akser', som der er lagt op til at analysen skal deje sig om. Den ene udgøres af spørgsmålet om den *specifikt senkapitalistiske* karakter, som viser sig hos de Kampmannske personer, den anden drejer sig om *Kampmanns holdning* til det han beskriver, hans *politiske* holdning i videste forstand. Jeg vil her forsøge at klarlægge sammenhængen mellem den psykiske gehalt, som forfatterskabet lægger op til, forfatterens klassebaggrund - og politisk holdning. Det understreges, at der ikke er tale om den *nødvendige* konklusion på et fastlagt udviklingsmønster, men om et (borgerligt) *klassestandpunkt*. Med analysen gøres der ikke krav på at have givet en udtømmende forklaring, men nok på at have peget på aspekter, som *osse* må med.

Ødipuskomplekset og den narcissistiske karakterstruktur

Den mest anskuelige måde at præcisere det specifikt sen-kapitalistiske i de subjektive beskadigelser, man præsenteres for hos Kampmann, er at sammenligne dem med noget, som nok ligner, men hvor forskellighederne netop derfor træder frem. Jeg vil derfor i det følgende sammenstille Gregersen-opus'et med en anden roman om en *tidligkapitalistisk* borgerlig familie: Thomas Manns roman om handelskapitalistfamilien Buddenbrook. Begge familjer tilhører borgerskabet, men de 'lever' i perioder, som på afgørende punkter er forskellige - ikke mindst med konsekvenser for netop familjestruktur og socialisering.

Da analysen imidlertid i høj grad vil gøre brug af psykoanalytiske kategorier, er det nødvendigt først at give en grov opsummering af det begrebsapparat, jeg benytter mig af.⁹

1. Seksualudviklingen. Den ødipale konflikt. Overføringsneuroserne.

Ifølge Freud gennemløber det lille barn flere forskellige faser i dets seksualudvikling. Faserne er: den *orale*, den *anal-sadistiske* og den *falliske*, som finder sin afslutning i *den ødipale situation* og dennes afvikling. Betegnelserne har faserne udfra det område på kroppen, som på det pågældende tidspunkt af udviklingen er den ledende 'erogene zone', hhv. munden, endetarmsåbningen (anus) og kønsorganerne. I den *orale fase* eksisterer der for barnet endnu ikke nogen adskillelse mellem det selv og dets primære objekt. Moderbrystet (typisk sét) til hvilket såvel tilfredsstillelsen af næringsbehovet som af seksualdriften er knyttet, opleves som en del af barnet selv. Ej heller er der nogen differentiering mellem de senere adskilte pirringer:

sult og seksualbehov; seksualiteten og selvopholdelsesdriften falder sammen, organiseret omkring munden som den ledende erogene zone.

Den anal-sadistiske fase

Efterhånden opnår barnet i stigende grad kontrol over sin krop, og med opnåelse af beherskelse af endetarmsmuskulaturen (sfinkterfunktionen) knyttes den seksuelle lystopnåelse til tilbageholdelse/afgivelse af afføring. Hvor barnet i den orale fase var umiddelbart og totalt afhængigt af det primære objekt i opnåelse af driftstilfredsstillelse udvikler der sig nu et mere differentieret mønster. Lysten ved tilbageholdelse/afgivelse af afføring er allerede indskrevet i et kompliceret socialt mønster omkring den sk. 'renlighedstræning'. Barnet skal lære ikke kun at fornemme og følge sin egen lyst, men at *give afkald på lyst* (stadig iflg. Freud) ved at afgive afføring indenfor det socialt regulerede mønster. Afføringen bliver da barnets første *gave* til moderen, af 'kærlighed' til hende, har det accepteret at indskyde en regulerende instans mellem dets umiddelbare pirringer og lystopnåelsen. Fenichel forklarer det således:

»Det lille barn opnår lyst ved regelløst at svine sig til. Vi ved ikke, om det ville overvinde denne lyst, hvis det ikke blev opdraget. I praksis bliver det 'opdraget'. Dvs. det erfarer, at den voksne gerne vil have at det forholder sig anderledes. Enten vil det opnå kærlighed eller undgå en truende straf hvis det bliver renlig. Den videre udvikling består nu i, at denne belønnende og straffende omverden *introjicerer*, dvs. at barnet bringer det dertil, i *identifikationen* med moderen gennem en forhøjet selvfølelse selv at belønne sig for at have været flink, gennem en sænket selvfølelse at straffe sig for at have været slem.«

(op.cit. s. 145)

Evnen til *identifikation* er forløberen for senere jeg-funktioner, som evnen til at kunne skelne mellem sig selv og andre objekter, vurdere sig selv og dem realistisk og elske dem 'som de er', dvs. i deres egenskab af selvstændige subjekter og ikke som dele af én selv. Identifikationen er endnu ikke udtryk for evnen til en sådan differentiering, men den er det første skridt i og med barnet netop 'sætter sig ind i' noget som er forskelligt fra dets umiddelbare lyst.

Den falliske fase

I den falliske fase bliver kønsorganerne den ledende erogene zone, målet bliver altså opnåelse af lyst for dem. Driftsobjektet bliver nu moderen, eller forbevidste forestillinger om hende (om at kneppe med hende). Iflg. Freud gælder dette både for drengen og for pigen, idet barnet først nu er ved at nå en udvikling, hvor kønsforskellen er klar og har betydning.¹⁰ Den modsætning som indtil videre har gjort sig gældende er modsætningen mellem aktiv og passiv.

I den falliske fase begynder forholdet til faderen og moderen at antage forskellig karakter. Hidtil har barnets psykiske struktur været 'dyadisk'

(dyade: noget med to-) - uanset, hvem, der har passet barnet. Den - eller de personer - som har behandlet det ens, har tilsammen udgjort den anden pol i dyaden (her typisk betegnet moderen). Nu begynder strukturen at blive 'triadisk' (triade: noget med tre-); den tredje, typisk: faderen, 'bryder ind' i den oprindelige enhed af mor og barn. Der dukker nu en ambivalens op mellem driftstilfredsstillelse vha. de primære objekter og angst for disse (og dermed for driftstilfredsstillelsen).

Moderen: I den falliske fase eksisterer der en slags 'dobbeltbillede' af moderen: *den falliske moder* (som navnet antyder: kvinden med fallos), Den falliske moder er på én gang et produkt af drengens opdagelse af kastraktionens mulighed og fornægtelsen af denne. Iflg. Freud forestiller den lille dreng sig, at alle incl. moderen er udstyret på samme måde som ham selv. Opdagelsen af de kvindelige kønsorganer, af drengen udlagt som at kvinden *mangler* en penis, er for ham samtidig opdagelsen af *kastraktionens mulighed*. Samtidig bliver hans libidinøse investeringer i moderen belagt med incesttabuet, og endelig fremtræder faderen som den, der både har retten til moderen og som er større og stærkere end drengen: mægtig nok til at kastrere ham til straf for hans libidinøse investeringer i moderen. Inden drengen accepterer umuligheden af hans projekter i forhold til moderen og efter at kønsforskellene er begyndt at eksistere i verden, bevæger ambivalensen i forhold til moderen sig omkring den forestillingskreds, som Freud benævner den falliske moder.

De to forestillinger: moderen med fallos og kvinden som er kastreret eksisterer begge side om side, uforsonet. Ambivalensen består på den ene side i tiltrækningen af den falliske moder og af lystopnåelsen via hende, på den anden side i angsten for den kastrerede kvinde og den trussel om straf som hendes 'tilstand' implicerer.

Faderen: ønsket om at opnå lyst via moderen støder på faderens tilstedeværelse. I forlængelse heraf opstår et ønske om at skaffe faderen af vejen (dræbe ham) for at have moderen for sig selv. Drabet implicerer en omvendning af forholdet mellem fader og søn: sønnen er den overlegne, faderen den underlegne. I virkeligheden fremstår faderen imidlertid som både større og stærkere end drengen, og derfor også som den, der er i stand til at føre kastraktionstruslen ud i livet. Derfor må drengen, samtidig med at han frygter og hader ham, acceptere sin underlegenhed i forhold til ham. Dette gør han ved at give afkald på de libidinøse investeringer i moderen og i stedet identificere sig med faderen. Den frygtelige, truende fader forvandles dermed til den store stærke fader, af hvem man kan lære, og hvem man kan blive ligeså stor og stærk som, for engang ad åre at få en kvinde ligesom faderen (hvilket vil sige: ligesom moderen).

Med afviklingen af ødipuskomplekset og identifikationen med faderen er grundlaget skabt for udviklingen af egentlige *jeg-funktioner*: funktioner, som gør individet i stand til at handle relativt autonomt i forhold til såvel omverdenens krav, som dets egne umiddelbare behov. Det bliver med andre ord i stand til at bearbejde, regulere, forskyde og udskyde behov. Samtidig

dannes med identifikationen med faderen (og afkaldet på moderen) et *over-jeg/jeg-ideal*, hvor de normer og værdier som barnet indpodes via opdragelsen internaliseres og bliver styrende som *indre* normer og værdier. Ideelt set *sublimeres* den seksuelle energi, som var investeret i moderen. Den *neutraliseres* og *målhæmmes*: skifter retning bort fra det oprindelige mål: seksuel udløsning, og kan nu - i løbet af den såkaldte *latenstid* anvendes til indlæringen af de ovenfor nævnte 'kulturelle' præstationer, som omgivelserne kræver af individet. De processer som nu udarbejdes (altså: evnen til at bearbejde og udskyde behov, lære osv.) kaldes *sekundærprocesser*, i modsætning til de såkaldte *primærprocesser* i den præødipale periode, som er dem, hvor individet er umiddelbart afhængigt af dets driftskrav.

Med *puberteten*, hvor seksualdriften atter kommer frem til aktivitet - i forbindelse med et nyt objektfund - skulle de orale og anale impulser og hvad dertil hører af voyeurisme, ekshibitionisme ol. - de såkaldte infantile *partialdrifter*, fra de tidligste faser af seksualudviklingen - være blevet indordnet under '*genitalitetens primat*'. Den udviklede seksualorganisation hedder derfor hos Freud den *genitale fase*. Er partialdrifterne *ikke* blevet sublimeret, eller er de *ikke* indgået i den voksne seksualorganisation som kilder til *førlyst*, kan der ske et a to:

a) de kan *eksistere videre i deres infantile form*, og får da karakter af *perversioner*. (det må lige bemærkes at perversion i psykoanalytisk forstand betegner alle seksuelle impulser, som ikke har med genitaliernes forening at gøre - selv kys. Der er altså ikke tale om et skældsord). Freud skelner mellem perversioner hvor *seksualobjektet* har 'forandret' sig og perversioner hvor *seksualmålet* (den måde hvorpå driften tilfredsstilles) er forandret.

»Til den første gruppe hører de, der har givet afkald på foreningen af de to genitalier og hos den ene partner i kønsakten erstatter kønsorganet med en anden del eller egn af legemet...«/ »Den anden skare anføres af de perverse, der for de seksuelle ønsker har sat sig et *mål*, som normalt kun er en indledende og forberedende handling, således at tilstræbe beskuelse og beføling...« (»Tre afhandlinger om seksualteorien« på da. på Reitzel. s. 242./243).

b) de kan *fortrænges* og dukker da op i *psykoneurosen*. Freud udarbejdede først og fremmest sine teorier på grundlag af psykoneuroserne, osse kaldet '*overføringsneuroserne*'. Betegnelsen 'overføringsneuroser' har de fået fordi libidoen her altid er *fikseret* til reelle eller imaginære, men *fortrængte seksualobjekter* fra barndommen. (en uopløst binding til moderen el. lign). Det er dette træk, som ifølge Freud gør dem helbredelige ved hjælp af psykoanalyse. Psykoanalysen fungerer ved at patienten etablerer en *overføring* på analytikerens person. Dette vil sige at patienten overfører den libido til analytikerens person, som under neurosens herredømme har været fikseret til de fortrængte objekter fra fortiden. Herved løsnes libidoen fra disse og overføres på et *nutidigt* forhold.

Selve neurosen består i en *konflikt* mellem fortrængte *id-impulser* (:

driftsimpulser fra det ubevidste, der på grund af tabuering er blevet fortrængt), som er blevet *re-aktiveret* i nutiden og individets censurmekanismer i *over-jeg'et*. Da den perverse drift truer med at blive bevidst, svarer over-jeg'et igen med at fortrænge impulsen (endnu engang). Men herved opstår der en frustration, der *må* ophæves. »Det mål af tilfredsstillt libido, som mennesker normalt kan tåle, er begrænset« (»Forelæsninger til indføring i psykoanalysen« (Reitzel s. 274)). Driften baner sig nu istedet vej til bevidstheden i *forskudt* form, som *symptom*. Symptomet udgør på en bagvendt, og for patienten lidelsesfuld måde, en *tilfredsstillelse* af den forbudte drift.

Denne fortrængte konflikt kan nu på grund af overføringen fremkaldes (i patientens drømme, associationer og disses tydning) og på grund af de - i forhold til den oprindelige scene, hvor driften først blev fortrængt (traumaet) - mindre belastende forhold i den analytiske situation - gennemleves og bevidstgøres. Når overføringen af libido på analytikeren gennem dette bevidstgørelsesarbejde er blevet løst har patienten genvundet den tabte libido for jeg'et og kan nu anvende den i dettes tjeneste. »Hvor der er Id, skal der vorde jeg« - var Freuds program.

Hvad angår de *narcissistiske neuroser*, så nåede Freud aldrig frem til en tilfredsstillende forståelse af disse - hvilket skal tages meget kontant: det lykkedes ham ikke at finde frem til en klinisk praksis, som kunne helbrede dem. De forskellige vanskeligheder, som er forbundet med Freuds narcissismeteorologi skal ikke dyrkes her.¹¹ Det skal blot anføres, at Freud antog at årsagen til deres uhelbredelighed lå i at libidoen var blevet trukket tilbage fra objekterne og istedet investeret i individets eget jeg. Da der altså ikke *var* nogen fortrængte objekter, som var besat med libido, og i hvis sted analytikeren kunne træde, kunne der følgelig heller ikke etableres den for helbredelsen nødvendige overføring.

2. De narcissistiske neuroser

Den psykoanalytiker, som jeg først og fremmest har anvendt her er Heinz Kohut. Hans teori¹² er allerede i det væsentlige blevet refereret i kortform (se d. art. s. 19). Det jeg i det følgende vil gøre er at komme med uddybende og præciserende kommentarer i forhold til Freuds teorier.

Kohut opererer ligesom Freud med den seksuelle faseudvikling, men ved siden af denne opererer han - som anført - med en relativt autonom jeg-udvikling, hvor den narcissistiske fase (som er karakteriseret ved den manglende adskillelse mellem selvet og omverdensobjekterne) ikke afsluttes før den endelige integration af det 'grandiose selv' og det 'idealiserede forældre imago' i jeg'et. Dette sker - skematisk sagt - med afviklingen af den ødipale situation og over-jeg'ets dannelse. Forløbere for det autonome jeg dukker selvfølgelig op tidligere, groft sagt begyndende i den anale fase (jf. gennemgangen af seksualudviklingen), men grundlæggende er den narcissistiske libido bundet til de *omkringvandrede primære objekter*, som *opleves* som selv-objekter: en del af barnets eget selv. Deres handlinger og færden slår altså *direkte ind* som strukturdannende/-ødelæggende. Ødelæggelser, som går tilbage til det første

leveår viser sig som en *omfattende og diffus sårbarhed* overfor alle ydre forandringer; ødelæggelser som kan lokaliseres til den anale og falliske fase viser sig bl.a. som en *manglende evne til at neutralisere seksuelle impulser*, narcissismen viser sig en *seksualisering* af de narcissistiske besatte objekter. Den umiddelbare afhængighed af omverdensobjekterne gør at barnet ikke selv er i stand til at bearbejde, regulere og udskyde behov. Behovene er principielt uopsættelige og frustrationer opleves som angstbetonede. (NB. Der er stadig tale om en skematisk fremstilling. Der er selvfølgelig klar forskel på et 6 mdr.'s barn og et på tre år hvad selvbeherskelse angår, men det beskrevne er den fundamentale psykiske struktur, som først i løbet af de første 4-5 leveår bliver 'modereret' så meget, at barnet (ideelt set, igen) i den ødipale situation er i stand til at præstere det enormt frustrerende afkald på den libidinøse binding til moderen).

Kohuts forklaring på vanskelighederne ved at etablere en overføring, når det gælder narcissistiske neuroser, bliver da *enten*:

a) at besætningen af objekter med narcissistisk libido på grund af for store modsætninger og frustrationer i den præødipale fase aldrig eller kun i utilstrækkelig grad er blevet udarbejdet. Besætningerne er blevet for svage. Der er så at sige 'huller' i selvets struktur, dér hvor objekterne 'forsvandt' for barnet. Resultatet er at den voksnes selv trues af *fragmentation*, af at miste sin sammenhæng. (dette er hvad der sker i den manifeste psykose, schizofreni f.eks., men egentlige psykoser er ikke på tale her).

Som forsvar mod truslen om opløsning af selvet fremhæver Kohut *perversionerne*. Først 'negativt', om den *manglende* evne til at få seksuel tilfredsstillelse på 'normal' vis:

»I almindelighed kan man sige, at den manglende evne til at udarbejde de seksuelle behov i seksualakten...skyldes en kronisk mangel på strukturdannende oplevelser...i den præødipale periode...Det afgørende er at der er mangel på mulighed for en gradvis tilbagetrækning af besætninger fra barnets præødipale objekter, en voldsom knaphed (eng. 'dearth': hungersnød) på strukturdannende internaliseringer i psyken, og således forbliver barnets evne til at afseksualisere og på anden måde neutralisere dets impulser og ønsker ufuldstændig. Sagt på en anden måde: sekundærprocesserne dækker i sådanne individer kun et tyndt overfladelag af psyken, de kan ikke tilvejebringe den pålidelige psykiske udarbejdelse af driftsnære psykiske processer, og de er skrøbelige og fejes let bort under indtryk af forskellige former for pres.« (s. 172).

-og i forlængelse heraf, perversionernes 'positive' betydning:

»Patienten vil, for eksempel, komme i tanke om ensomme timer i hans barndom, i hvilke han beskæftigede sig med intense voyeuristiske forehavender (barnets gennemsøgning af skufferne i et tomt hus) og var optaget af perverse aktiviteter (en dreng som tager sin mors undertøj på). Disse aktiviteter vil først blive forståelige, når man betragter dem - ikke så meget som seksuelle overskridelser, som går for sig, mens den ydre overvågning er fraværende, *men snarere som forsøg på at tilvejebringe*

erstatninger for det idealiserede forældreimago og dets funktioner ved at skabe erotiserende substitutter og gennem den hektiske overbesætning af det grandiose selv. Under en metapsykologisk synsvinkel er de dybt skræmmende følelser af fragmentation og dødhed som barnet oplever, manifestationer af at besættelserne, under det narcissistisk besatte selv-objekts fravær bliver trukket tilbage fra det, som sammenhængende oplevede selv, og at regressiv ..fragmentation og hypokondriske spændinger truer barnet. De forskellige perverse aktiviteter, som barnet nu kaster sig ud i, er således forsøg på at reetablere enheden med de med narcissistisk libido besatte tabte objekter gennem visuel sammensmeltning og andre arkaiske former for identifikation.» (s. 98-99 -citaterne oversat af mig.ks)

Såvel visuelle, som ekshibitionistiske og tactile behov spiller en rolle som forsvar i Kampmanns forfatterskab. Det ovenstående vil bl.a. vise sig at få betydning for analysen af Bo Gregersen.

-eller:

b) Den anden mulighed er at libidoen er forblevet fikseret til de primære 'arkaiske' objekter, som nu - i voksenalderen - stadigvæk eksisterer som en afspaltet del af individets psyke, og som *stadig har den grandiose og almægtige form*, som barnets stræben mod narcissistisk fuldkommenhed tildelte dem. I stedet for et 'realitetsorienteret' over-jeg og jeg-ideal bærer individet rundt på et grandioست selv, som i dets absolutte krav til dettes (individets) præstationer, skiftevis kaster det ud i nagende følelser af *mindreværd* og urealistiske *almagtsfantasier*.

-I stedet for objektrelationer til andre subjekter, har individet et idealiseret forældreimago, som får det til at søge det - og kun det - i andre, som det har manglet hos de primære objekter: (betingelsesløs) emotionel bekræftelse, beundring og forståelse.

NB. Der er her tale om en *systematisk* opdeling. Det er ikke således, at begge former ikke kan eksistere 'blandet' i det samme individ.

Den narcissistiske overføring kan etableres i forhold til det grandiose selv eller i forhold til det idealiserede forældreimago. I praksis og efterhånden som analysen skrider frem, flyder de to former for overføring - såvidt jeg kan forstå - mer eller mindre sammen. Hovedsagen er imidlertid at analytikeren træder i de primære objekters og det arkaiske selvs sted og gradvis hjælper patienten med at opbygge den defekte psykiske struktur. Hun/han indtager den holdning som forældrene skulle have indtaget: betingelsesløs emotionel accept og bekræftelse, kombineret med det såkaldte princip om 'optimal frustrering' (frustrationer, der kommer på rette tid og i de rette proportioner). Herved udarbejdes efterhånden den basale struktur, og libidoen kan frigøres fra de primære 'arkaiske' objekter og anvendes i 'jeg'ets' tjeneste og/eller der produceres et sammenhængende arkaisk selv, som derefter langsomt udvikles.

Sammenfattende kan man sige, at det karakteristiske for den narcissistiske karakterstruktur er, at *individerne aldrig har nået at udvikle sig til et 'voksnet'*

stade, men er blevet stikkende i præødipale infantile strukturer. De væsentlige overordnede beskadigelser er, at *individet ikke er i stand til at skelne realistisk mellem sig selv og omverdenen*, men roder sig selv ind i andre, og andre ind i sig selv i en vekselvis svingning mellem almagtsforestillinger og dybe følelser af utilstrækkelighed og mangel på selvfølelse. Sagt på en lidt anden måde - eller: set fra en lidt anden synsvinkel - er det narcissistiske individ ikke i stand til at forstå, holde af, elske noget som er *forskelligt fra det selv*.

Det psykiske billede fremviser i øvrigt en mangfoldighed af symptomer, hvoraf i flæng kan nævnes: utilfredshed, indre spænding, selvhad, depressivitet, tomhedsfølelse, ulyst til at leve; ligegyldighed, hæmning og tab af koncentrationsevne og af kontakt med materien. Desuden aggressivitet, destruktivitet, 'krævementalitet', medmenneskelig indifferens; -videre tilføjer Kohut: perverse eller homoseksuelle impulser, seksualisering af alle objektrelationer, manglende arbejdssevne, total afhængighed af omverdenens vurdering af én, diffus og omfattende sårbarhed overfor alle uventede forandringer. Denne usystematiske opregning er samtidig opregningen af omtrent samtlige de Kampmannske personers karaktertræk. Der er altså god grund til at antage, at Kampmann skriver om narcissistiske beskadigelser, når han skriver om 'menneskenes indre', og som bl.a. analysen af Georg (NN) viste, er der også et vist belæg for at antage at forfatteren skriver om det, han kender fra sig selv. Beskrivelsen af den *mangel på socialisering*, som fører til sådanne beskadigelser minder om Brückners socialpsykologiske begreb om den 'ikke-socialiserede psyke'. Den systematiske mangel på 'strukturdannende oplevelser' i den præ-ødipale periode, kan siges at udgøre de negative aspekter af den 'ikke-socialiserede psyke' som Brückner finder i samfundsmæssig målestok. Til dette 'sammentræk' kan tilføjes, at den psykoanalytiske forsknings udgangspunkt for at beskæftige sig med de narcissistiske neuroser bl.a. er en påfaldende ændring i sygdomsbilledet fra de klassiske 'overføringsneuroser' til beskadigelser, hvor det er ødelæggelser i subjekternes selvfølelse, som er i focus:

»...på samme måde som psykoanalysen i begyndelsen af århundredet paradigmatisk bragte seksualundertrykkelsen frem til formulering, så er det i dag, på grund af den samfundsmæssige udvikling, snarere menneskenes selvfølelse ('Selbstwertgefühl') som er blevet problematisk...Objektforholdenes differentierthed modsvarer differentiertheden af den indre struktur, som danner sig, og som kan ses som nedslaget af disse forholds historie.« (op.cit. s. 54).

- hvilket sagt på en lidt mindre snørklet måde betyder, at ødelæggelsen og objektgørelsen af psyken må forstås som produceret af subjektets underordning under den voksende samfundsmæssige objektivitet, og at dette først og fremmest går ud over selvfølelsen.

-Andre som f.eks. amerikanerne Calogeras og Schupper har beslægtede formuleringer:

»Mange psykoanalytikere vender stadig tilbage til den længst bekendte

kendsgerning at de klassiske neurotikere udgør en forsvindende del af deres patienter, mens tilfælde af karakterforstyrrelser bliver stadig hyppigere... Undersøger man dette fænomen med henblik på dets funktion af forsvarsmekanisme, så kommer man til en forbløffende og fuldstændig ny situation:... 'kulturen' eller i det mindste en i den virkende stærk kraft, synes at give de regressive forsvarsmekanismer et stadig større fortrin fremfor de fortrængende.« (op.cit. s. 313)

Analyseeksempler: fra Buddenbrooks til Gregersens. Forfald og opløsning

Indledende bemærkninger

Fremstillingen er centreret omkring ødipuskompleksets ændrede betydning. Det er først og fremmest sønnernes forhold til forældrene, som står i centrum, idet det er det, der i de to romaner er på tapetet. Kvinderne har først og fremmest den betydning, som mændenes forhold til dem tildeler dem, og analysen af kvindeskikkelser vil blive inddraget under synsvinklen: hvilken betydning de har for mændenes psykiske økonomi. Herfra drages, ligesom tilfældet er for 'det nye venstres' vedkommende, nogle konklusioner vedrørende Kampmanns holdning til kvindernes befrielse.

1. Buddenbrooks: historisk baggrund

Buddenbrooks historiske baggrund er handels- og familjekapitalens epoke (begge dele er væsentlige) i Tyskland. Bogen strækker sig over tidsrummet fra 1835 til sidste halvdel af halvfjerdsene. (Dvs. bogen 'nutid', dens 'epokale hukommelse' rækker længere tilbage).

Fra slutningen af 1700-tallet og op til ca. midten af det 19. årh. var handelskapitalen dominerende over industrikapitalen, som kun langsomt og via kraftige tilbageslag voksede i styrke. Det tysk-romerske riges halvfeudale struktur hæmmede på mange forskellige måder kapitalens fri bevægelighed. Dette med den fri bevægelighed gjaldt ikke i samme grad for handelskapitalen, som, slagordsagtigt formuleret, lever på at købe billigt og sælge dyrt. Der er i »Buddenbrooks« (herefter Bb.) kraftige diskussioner mellem købmændene om, hvorvidt fjernelse af toldskranker vil være fremmende for handelen eller om det tværtimod vil øge konkurrencen utilbørligt. Handelskapitalens vækst beror i langt højere grad, end det er tilfældet for industrikapitalens vedkommende, på handelskapitalistens *personlige* egenskaber og forbindelser, på ydeevne, overblik, snuhed, pligttroskab, arbejdsomhed og afkald; desuden på omdømme og indflydelse. For industrikapitalens vedkommende sker værditilvæksten ikke i handel (cirkulationen), men i produktionssfæren: her gælder det ikke den personlige gratie, men derimod muligheden for at presse mest muligt merarbejde ud af arbejderne. Kan man det åbnes nemlig muligheden for at sælge billigere end konkurrenterne. For at kunne gøre dette

er det imidlertid nødvendigt at kapitalen frit kan bevæge sig derhen hvor profitten er størst.

Skønt dette for industrikapitalens vedkommende er hovedaksen er der naturligvis ikke sagt noget om at forbindelser, omdømme mm. ikke osse her kan spille en betydelig rolle.

Endnu en vigtig faktor for forståelsen af Bb. er det, at kapitalen er *familjekapital*. Familjekapitalens epoke er tidligkapitalismen, hvor kapitalen endnu ikke har nået en koncentrations- og centralisationsgrad, som kræver for store investeringer til at en enkelt kapitalist kan klare dem. Dannelsen af aktieselskaber, (som er den foretrukne form, når det drejer sig om de store investeringer tog i Tyskland først fart efter midten af århundredet, og den store centralisations- og koncentrationsbevægelse, som gjorde den tyske nationalkapital til en af de førende på verdensmarkedet, satte ind omkring 1873 for at fortsætte op gennem den såkaldte 'store depressionsperiode' (til midten af halvfemserne). I denne periode gik den 'lille og den mellemstore ejendom' sin undergang i møde, og familien Bb.'s undergang i samme tidsrum betegner således en epokes: handels- og familjekapitalens undergang.

Arbejde, privatliv, socialisation

Der er i romanen ingen egentlig adskillelse mellem arbejde og privatliv. For den ældste søns vedkommende betyder det, at han umiddelbart, anskueligt, bliver sat ind i den forretning, som han er født til at videreføre. Han tages med på havnen, hvor han får at vide hvilke pakhusarbejdere, han skal hilse på, og hvilke, der arbejder for konkurrenter. Samtidig med indøvelsen i hans 'kald' som købmand, indøves et omfattende sæt af adfærdsnormer og indre værdier, som knytter privatmanden og købmanden sammen i én sammenfiltret enhed. Dette at være bærer af kapital har her en eminent socialiserende funktion. For pigens vedkommende gælder for så vidt det samme. (Den yngre bror kommer jeg tilbage til). Hun skal gifte sig på en måde, så hun ikke formøbler, men helst øger familjekapitalen. Dette er hendes bestemmelse og selvindlysende pligt, overfor hvilken individuel kærlighed må vige. Antonie i Thomas Manns roman inkarnerer med uanfægtelig indre styrke denne klassespecifikke kvindetype. For bærere af kapital må det individuelle vige for det overordnede: familjekapitalen. De er altså for så vidt objekter for denne, som målet ikke er udfoldelse af deres menneskelige potentialer, men kapitalens vækst, men det hele er veldefineret og overskueligt, og det kræver bestemte psykiske, ligeledes veldefinerede og overskuelige egenskaber hos dem, hvilke opdragelsen da går ud på at indgive dem.

2. Gregersens: historisk baggrund

Familjen Gregersens historiske baggrund er tidsrummet fra begyndelsen af 1950'erne og op til idag. Familjekapitalens epoke er en saga blott. Kapitalen formidles via køb og salg, er 'ren forretning' for husfaderen.

Det fremgår ikke eksplicit af romanen hvad faderen egentlig laver, men så

meget dog, at han begyndte med papir, har etellerandet arrangement med kosmetik, men i øvrigt slet og ret laver penge, hvilket af ham selv først og fremmest tilskrives hans personlige fortrin, samt andres mangel på samme. De personlige egenskaber går imidlertid ikke - som hos Bb. - op i en organisk enhed med arbejdets karakter, de fremtræder som privatmandens autonome og enestående fortræffelighed, som i grunden intet har med hans sociale funktion at skaffe. Tilsvarende fremstilles hans samfundsstilling som kapitalist som noget han egentlig gør for sjov, som et af de mange produkter af hans overdådige 'personality'.¹³

Arbejde, privatliv, socialisation

Faderens pengetransaktioner medfører ingensomhelst forpligtelser for børnene. For dem opleves kapitalen kun som selvfølgelighed: penge nok. Luksuskonsum, tyende, rigelige lommepenge og en (stor) skilling til trøst, hvis et eller andet er sket, er slet og ret naturligheder. De fædrende egenskabers brillians, svæver for børnene i et tomrum. De er kun egnede til at give dem mindreværdsfølelser. I deres uovertrufne fortræffeligheder er de blanke og afrundede som en skulptur i rustfrit stål, utilgængelige og umulige at identificere sig med.

Under disse betingelser kan faderens placering ikke få nogen væsentligt socialiserende indflydelse på børnene. Mellem arbejde og privatliv er der vandtætte og uigennemsigtige skodder, børnenes socialisation bliver en fritsvævende aflukket intimsfæresocialisation, hvor anderledes livsforhold kun opleves i periferien som lidt kriblende eksotisme (jf. Majs betagelse af 'en opgang'). Ingen af børnene i familien Gregersen (undtagen Maj, som gifter sig en baronessetitel til) bliver rigtigt til noget, og det kræves heller ikke rigtigt af dem. De kan eksistere som fritsvævende privatmennesker uden noget krav om at de skal orientere sig i den sociale omverden eller præstere noget.

Buddenbrooks

1. refererende fremstilling

1ste generation: Faderen er den gamle Johann Buddenbrook. Han er berejst som købmand, jordnær med sans for livets goder, og et ikke specielt inderligt forhold til religionen. Han har aldrig brugt sin tid til at tænke over livet og døden, men har som praktisk mand stået midt i livet og ved sin forretningssans og sit usentimentale overblik forvaltet familjeformuen med fortræffelige resultater. Hans livs sorg var hans første kones død. Hende elskede han højt, hans næste kone kom aldrig til at betyde noget særligt for ham. Sønnen af første ægteskab, Gotthold, har af kærlighed giftet sig under sin stand og er blevet forstødt. Sønnen af andet ægteskab: Johann Buddenbrook jr. er faderens kompagnon og den, der efter faderens død skal føre forretningen videre. Denne indtræffer nogle måneder efter at konen Mme Antoinette Buddenbrook er død. Han dør stilfærdigt uden mange dikkedarer med et

'kuriøst' på læberne. Det kuriøse går på skæbnens tilskikkelser og betegner højdepunktet af refleksion som den gamle når i så henseende.

2den generation. Faderen: konsul Johann Buddenbrook. I modsætning til faderen er han strengt religiøs og strengt pligtopfyldende. Arbejdet er et kald, familien opdrages som det er skitseret ovenfor under mottoet 'bed og arbejde'. At kapitalen går før enhver familjefølelse, eller rettere: at familjens inkarnation og derfor øverste og styrende instans er kapitalen, fremgår af talrige eksempler. Her er et af de kortere (konsulen til den forstødte bror, som ikke har giftet sig i overensstemmelse med kapitalens krav, og som (selv)følgelig er blevet gjort arveløs):

»I dette tunge og første øjeblik (efter den gamle Johanns død. ks.) ved vort møde har jeg rakt dig hånden som broder; men hvad de forretningsmæssige sider angår, så vil jeg altid i denne henseende overfor dig være chefen for vort ærværdige firma, hvis eneindehaver jeg idag er blevet. Du kan ikke vente dig noget af mig, som står i modsætning til de forpligtelser, som i *denne* egenskab er pålagt mig; andre følelser må her træde i baggrunden.« (cit. e. »Huset Buddenbrook« Carit Andersens forlag. oversat af Johs. Wulff. Samtlige Buddenbrook-citater e. denne udg.)

Konsulen har et mere omfattende forhold til følelser end faderen, men disse er stramt tøjlet, investeret i lige dele andagt overfor familjekapitalen og Vorherre:

»Ak Herre, led og før os alle, så længe vi lever på jorden...« Fjeren ilede videre, glat og behændig, og idet den nu og da lavede en købmandssnørkel, talte den linje for linje til Gud.

To sider længere henne hedder det:

»Jeg har udfærdiget en police på 150 kurantmark til min datter. Før du hende, kære Herre, på dine veje og skænk hende et rent hjerte på det, at hun en gang må indgå i din evige freds bolig. Thi vi ved vel, hvor svært det er af hele sin sjæl at tro, at den kære søde Jesus er vor, fordi vort lille jordiske svage hjerte...« (op.cit. I. s. 38).

Den pietistisk farvede inderlighed går glat i spand med købmandskaldet, den verdslige og den himmelske police forsikrer tilsammen det fornødne: en standsmæssig fremtid i sikrede kår og en overskuelig og kalkulerbar kanal for driftsudladninger. Men selvom konsulens psykiske stabilitet således sikrer hans arbejdsdygtighed, i medgang som i modgang, er det ikke længere den gamles uproblematisk livsglade forhold til verden som hersker. Konsulens pligtro arbejdsomhed bygger på *afkald* ikke på lyst, som tilfældet ville være, hvis det, der lå til grund for den pligtro arbejdsindsats var en sublimering af driftsimpulser.

Freuds gentagne påpegning af religionens betydning som værn mod neurosen, bliver aktuel her:

»Det er ofte blevet påpeget... til hvilke enkeltheder religionens analogi med tvangsneurosen lader sig eftervise, og hvor mange særheder og skæbneforløb i religionsdannelsen, som på denne måde lader sig forstå. Det stemmer

også godt dermed, at den fromme i høj grad er beskyttet mod faren for visse neurotiske sygdomme. Antagelsen af en almen neurose overtager for den fromme arbejdet med at udarbejde en personlig neurose.«

Der er forskelligt knas med forvaltningen af familjekapitalen under konsulens auspicier. Datteren Antonie, som i øvrigt gør hvad hun kan for at leve op til familienormerne, bliver af vanvare (fejlslagne kalkulationer) gift med en svindler, som tapper beholdningen for en net sum af 80.000 mark. (Antonies medgift). En Bremerbanks bankerot (omkr. 1850) lænser den for det samme beløb. Konsulens selvbevidsthed lider et knæk, men fast forankret som han er i sin kaldsbevidsthed og tro på det nådige forsyn styrer han sikkert familiefirmaet over alle forhindringer og dør, siddende ved sit skrivebord, bøjet over kolonnerne.

3. *generation*. Efter faderens død overtager den ældste søn, Thomas forretningerne. Han ærer faderen og slægtens traditioner, lever efter familienormerne, og trods sin unge alder magter han opgaven til fulde. Forretningen får under hans ledelse et nyt stort opsving. Thomas beskrives som 'forstandsmenneske'. I modsætning til faderen er han 'for intelligent' til at stille sig tilfreds med faderens naive fromhed. På den anden side affærdiger han altfor dybtgående spekulationer over følelses- og sjælelivets krinkelkroge. Det er ikke for borgerlige købmandshjerner. Derudover beskrives Thomas som dristigere og mere fantasifuld end faderen, men hans fantasi er altså ingenlunde af en art, som fører ham på afveje. Den kan rationelt spændes for forretningsvognen og der gøre sin fyldest. En tid lang går det således fremad i succes, men Thomas' energi holder ikke tiden ud. På magtens tinde stækkes han indefra af en umådelig træthed og han dør som ca. fyrreårig, kun efterladende sig en søn, som er komplet uegnet til at føre forretningen videre. Firmaet likviderer med Thomas afgang - og efter hans beslutning. Der er forskelligt knas med kapitalen også i Thomas levetid, men nu er det ikke længere ydre tilskikkelser som man må bære med ydmyghed og tålmod. Forretningens tilbagegang skyldes iflg. romanen, Thomas' indre psykiske svækkelse, som stækker hans tidligere så dristige fantasi og forretningsmod. Han begynder at begå bommerter. Opmuntret af den pligtro ulykkesfugl, Antonie, foretager han den, udfra hæderlige købmandsbegreber tvivlsomme handel, at købe en falleret junkers kornhøst på roden til en brøkdel af den høstede høsts værdi. Den manglende selvkontrol er nu slået ødelæggende ind i netop det, som selvkontrollen skulle tjene til at bevare: familjekapitalen. Thomas Buddenbrook har forbrudt sig mod slægtens motto: »Min søn, beskæftig dig med liv og lyst med forretningerne om dagen, men afslut kun sådanne forretninger at du kan sove roligt om natten.« (I. s. 41) - og NB. *begge* afdelinger. Det er manglen på lyst som har ført handlen med sig! På firmaets 100-års-dag, mens festlighederne går deres gang med smældende faner og hornmusik, får han besked om at et haglvejr har ødelagt høsten. Kort efter dør han af et slagtilfælde, forårsaget af en tandudtrækning.

Men også i hans privatliv kommer der noget ukontrolleret tilsyne, som tilsidst

tager magten fra ham og kaster ham ud i spekulationer over det emne, som bedstefaderen ikke havde plads til i sit liv, og som faderen havde organiseret i religionen: livet og døden.

»Til personalets forbavselse forlod senatoren nu ofte kontoret midt i arbejdstiden for at gå rundt i haven med hænderne på ryggen, rive grusgangene, fiske slammet op af springvandet eller binde rosengrene op... Ansigtet med de lyse bryn, af hvilket det ene var trukket lidt op, så alvorligt og opmærksomt ud, mens han beskæftigede sig med disse ting, mens hans tanker gik deres egne trætte veje dybt ind i dunkle riger.« (op.cit. III. s. 76).

-og:

»Jeg vil leve, sagde Thomas Buddenbrook næsten højt og følte, hvordan hans bryst derved skælvede i en inderlig hulken.«/»Hvad var døden? Svaret herpå kom ikke til i ham i fattige eller pretentiøse ord: han følte de rigtige ord, han *besad* dem dybt inde i sit sind. Døden var en lykke, så dyb, at den kun var at måle fuldstændig i benådede øjeblikke som dette. Den var en tilbagekomst fra en usigelig pinlig vildfarelse, rettelsen af en stor fejl, befrielsen fra de modbydeligste lænker og skranker - den gjorde et beklagesesværdigt ulykkestilfælde godt igen.« (op.cit. III. s. 78)

Disse for købmænd så upraktiske tanker dukker op og forsvinder mod slutningen af Thomas' liv. Forinden har han gjort et ekstravagant giftermål, med den violinspillende, Wagnerdyrkende Gerda Arnoldsens, som i modsætning til Buddenbrookerne er *gennemmusikalsk* - disse har i generationer været umusikalske - og et sart gemyt, som ikke tåler hansestadens solide festligheder eller solen ret godt. Han har bygget sig et nyt og luksuriøst hus, hvis pryde er en kæmpemæssig lysekrone, som hænger ned fra loftet.

Christian. En anden uregelmæssighed er den yngre broder Christian, som har alskens mærkværdige sygdomme (bl.a. er alle nerverne i hans ene side for korte, hvilket til stadighed volder ham smerter), han er ude af stand til at arbejde og har desuden en utilbørlig hang til lette damer og teater. Overfor familiehierakiet, som har tildelt broderen førstefødselsretten bøjer han sig:

»Han lod med stille selvfølgelighed ingen tvivl komme for dagen om, at han ikke skulle anerkende den ældres overlegenhed, større alvor, større respektindgydende dygtighed. Men netop denne ubegrænsede, ligegyldige og kampløse underordnen irriterede Thomas; thi Christian gik ved hver en given lejlighed med let hjerte så vidt heri, at det så ud, som om han overhovedet slet ikke lagde vægt på overlegenhed, dygtighed og respektindgydende alvor.« (op.cit. II, s. 20).

Christian Buddenbrook spiller klovn - til en hver tid og med forkærlighed. Han får et barn med en demionde, og efter faderens og moderens død - her bøjer han sig igen for familjekravet og venter - gifter han sig med denne.

Christian er altså et sort får. Men til trods for al afvigelse har han en fuldstændig klar forestilling om de normer og værdier, han er vokset op i: *hvad* han afviger fra:

»Ja, Tom«, sagde Christian bedrøvet og strøg sig igen over issen med hånden. »Det er sandt; det har du ganske rigtigt udtrykt. Det er forstår du forskellen mellem os. Du ser også gerne et teaterstykke, og har tidligere, mellem os sagt, også haft din lille *liaison*, og du læste en tid lang med forkærlighed romaner og digte...Men du har altid så godt forstået at forbinde det allsammen med ordentligt arbejde og livets alvor...Det kan jeg ikke, forstår du. Jeg blir helt opslugt af det andet, det dårlige kram, forstår du, og så bliver der ikke noget tilovers for det ordentlige...«

-ligesom resten af familien heller ikke har besvær med at karakterisere Christians afvigelser:

»Og du tillader dig sådan en bemærkning, du, der ikke har anelse... ikke gnist af anelse om, hvad arbejde er, du som udfylder dit liv, idet du forskaffer dig en række følelser, fornemmelser og tilstande med teater, driveri og narreværk, en række tilstande, som du beskæftiger dig med, som du iagttager og plejer, for at du på skamløs måde kan sludre og vrøvle om det...«

»Det indser du altså«, udbrød Thomas, idet han blev stående og lagde armene overkors. »Det siger du ligefrem ganske spagfærdig, og alligevel lader du det gå ved det gamle. Er du da en hund, Christian. Man må dog ha lidt stolthed i livet, Herregud i himlen. *Man fortsætter da ikke med et liv, som man ikke engang selv vover at forsvare.* (op.cit. II s. 56-57)

- den tanke, at noget skulle kunne gå udenom den rationelle kalkule og bagom ryggen på individet selv, er på dette tidspunkt endnu ikke strejft Thomas Buddenbrook, og den gør ham ganske opbragt.

Christian selv forsøger også flere gange at reintegrere sig i familien, f.eks. kæmper han bravt for at få sin del af udstyret efter moderens død; - for at kunne leve standsmæssigt. Men det lykkes ham kun at skabe en karikatur, en art vrangside på det hæderlige købmandsliv:

»Du skulle bare sé hendes tænder, når hun ler. Jeg har ikke set sådanne tænder i hele verden..Jeg vil aldrig glemme den aften jeg lærte hende at kende...hos Úhlich i 'Østerstuen'...Hun holdt dengang sammen med konsul Holm; men jeg sad og talte lidt med hende, lidt pænt... Og da hun så senere blev...*ja Thomas. Det er en helt anden fornemmelse, end når man gør en god forretning...*« (op.cit. II. s. 118)

-hos Christian dukker den ellers så omhyggeligt tøjlede drift - omend ikke ukompliceret - frem til overfladen.

4. *generation*. I Thomas og Gerdas søn: Johann, kaldet Hanno, dukker hele den fortrængte følelssesside frem i rendyrket form. Han beskrives som 'sin mors barn': svag, pigelig, uden interesse eller evne for regning og praktisk kødmandsvirksomhed, gennemmusikalsk, og med en sygelig inderlighed i sit forhold til musikken (og teatret). Spille musik er så at sige det eneste, han har evner for, men selv dér arbejder han ikke målbevidst, skolende sig selv, men hengiver sig lidenskabeligt, sværmerisk i tonestrømmen (her i en duet med moderen):

»Hvad er det for en teatralisk slutning, Johann. Det passer jo slet ikke til det andet? Og så tremolerer du den tilmed. Det har du opsnappet et eller andet sted... Lav slutningen om min dreng, så er det en hel nydelig lille ting.« Men netop denne moll akkord og denne slutning lagde Hanno den allerstørste vægt på.../... og så kom slutningen, Hannos elskede slutning, som i primitiv ophøjethed satte kronen på hele værket; ... sagte og klokkeren, omperlet og ombølget af violinens løb tonede e-moll-akkorden frem i et tremolerende pianissimo... Den voksede, den tog til i styrke, den svulmede langsomt; i fortien føjede Hanno det dissonerende til grundtoneartens ledende cis, og mens stradivariussen ombrusede også dette cis bølgende og klingende, øgede han dissonansen med al sin kraft indtil fortissimo. Han vægrede sig ved opløsningen, han holdt den hen både for sig selv og for tilhørerne. Hvor vidunderlig skulle den ikke blive, denne opløsning, denne befriende og begejstrede hensynken i h-dur? En lykke uden lige en tilfredsstillelse af oversanselig sødme. Fred, salighed, himmerige... endnu ikke, nej, endnu ikke. Vi udsætter det endnu et øjeblik, vi tøver, for at spændingen som på denne måde blir uudholdelig, skal gå over i en endnu kosteligere tilfredsstillelse... Endnu en sidste, en allersidste nydelse af denne længsel, der trængte sig på og drev på en, dette begær af hele ens væsen, denne viljens yderste og krampagtigste anspændelse, der alligevel stadig nægtede sig opfyldelsen og befrielsen, fordi den vidste: Lykken er kun et øjeblik. Hannos overkrop rettede sig langsomt, Hans øjne blev helt store, de lukkede læber skælvede; i bævende stød trak han vejret ind gennem næsen... og da kunne man ikke længere tilbageholde det vidunderlige. Det kom, kom ind over ham, og han gjorde ikke mere modstand. Hans muskler afspændtes, udmattet og overvældet sank hovedet ned på skulderen, øjnene lukkede sig, og et vemodigt næsten smerteligt smil af usigelig salighed spillede om hans mund, mens han arbejdede med pedalen, og omhvisket, omvævet, ombrust og omvugget af violinens løb, gik over til det tremolo, han nu ledsagede med bastonernes løb, idet han gled over i h-dur, hurtigt hævede sig til et fortissimo og så brød af med en kort opbrusen uden efterklang.« (op.cit. s. 191, II)

At musikkens betydning for Hanno er af temmelig utilsløret driftsmæssig art, kan der på baggrund af ovenstående ikke være meget tvivl om.

Hannos tænder er endnu dårligere end faderens, han må fra begyndelsen af sit liv døje med smertefulde tandudtrækninger, kan ikke klare sig overfor drengene i skolen og har foruden musikken kun endnu et livsindhold: den lille grev Kai, søn af en falleret Junker, i forhold til hvem antydningen af et homoseksuelt forhold dukker frem.

Hanno dør i en alder af 16 år af tyfus, ifølge fortælleren, fordi han ikke havde tilstrækkelig pligtfølelse til at leve:

»Med tyfus forholder det sig sådan: Livet bliver kaldt ud i fjerne feberdrømme, i den syges glødende, fortabte verden med ugenkendelig opmuntrende stemme. Hård og frisk vil denne stemme nå ånden... Lyttende

vil mennesket høre denne muntre klare lidt spottende formaning om at vende om... Bruser der da op i ham en følelse af fejg pligtforsømmelse, af skam, af fornyet energi, af mod glæde og sammenhørighed med den spotsk sammensatte og brutale drift, som han har vendt ryggen: hvor langt han så måtte være faret vild på denne fremmede glødende sti, så vil han vende om og leve. Men farer han sammen af frygt og afsky overfor livets stemme, som han hører, bevirker denne erindring, denne lystige udfordrende lyd, at han ryster på hovedet og afværgende strækker hånden bag ud og flygter videre på vejen, der åbner til flugt...nej, så er det klart, så vil han dø.» (III.s.148)

Med Hannos død er kun kvinderne tilbage, hvor Antonie er den sidste Buddenbrook. (Christians og Thomas søster). Hun er den af de tre, der har holdt fanen højest, og uden slinger i valsen - eller rettere: familienormerne, båret to mislykkede ægteskaber, med påfølgende tab af familjekapital, og senere, at hendes eneste datter gentager historien og gifter sig med en mand, - der - ligesom Tonis første mand - viser sig at være bedrager.

Hun og borgerfamiljens tro ideolog: Sesemi Weichbrodt, som gennem et langt pukkelrygget liv, har drevet en pige pension, hvor både Antonie og Gerda Arnoldsens har fået deres opdragelse - de to, så at sige overlever, i deres normer og psykiske statur, slægten. Bogen slutter med Sesemi Weichbrodts ord om troen (den fromme tro, som det er gået støt ned ad bakke med siden konsulens død):

»Det er sådan«, sagde hun, med hele sin kraft og så udfordrende på dem alle.

Der stod hun, en sejrherre i den gode strid, som hun hele sit liv havde ført mod sin lærerinde fornufte anfægtelse, puklet, lillebitte og bævende af overbevisning, en lille protesterende begejstret profetinde.» (III s. 151)

- i de overlevendes ideologi står religionens form tom tilbage, efter at drifterne er 'brudt ud' og har revet familien med sig i faldet.

2. En læsning

Buddenbrooks beskriver en samfundsepokes undergang som en indre psykisk og biologisk forfaldsproces. Den problematik, det psykoanalytisk set drejer sig om er *ødipuskompleksets*. Herved skildrer den samtidig en borgerlig types (idealtypes) undergang, idet den skildrer de mulige beskadigelser, som den borgerlige socialisering kunne medføre, og ofte gjorde, i udfoldet form.

Den, der mest fuldkommen inkarnerer den borgerlige jeg-stærke type, er den gamle Johann, men i sin iver efter at tjene familjekapitalen har han ureflekteret forskudt sin ældste søn, og frugten af hans første kærlighedsægteskab; - og dette endda fordi denne fulgte sit hjertes stemme. Det må naturligvis gå galt, og som det viser sig, har den gamle også sat en skæbnessvanger udvikling i gang. Det er sønnen af pligtægteskabet, som overtager forvaltningen af kapitalen, og dennes søn igen, Thomas, har den samme pligtro og følelsesfjendske indstilling som faderen:

»Havde jeg haft det ligesom du, havde jeg allerede giftet mig med en butik« - tænker han ved sin onkel Gottholds dødsleje.

»Men man må passe på de ydre former... Mon du egentlig ville det anderledes end du har haft det? Skønt du var trodsig og troede, at denne trods var noget idealistisk, besad din ånd kun liden svingkraft, kun lidt fantasi, kun lidt af den idealisme, som sætter én i stand til med stille begejstring, sødere, lykkeligere, *mere tilfredsstillende end en hemmelig kærlighed*, at hæge om, pleje og forsvare et eller andet abstrakt gode, et gammelt navn, et firmaskjold, at bringe det frem til ære og anseelse. (II. s. 24-25)

-som man vil sé lader det til at såvel Christian og som Thomas opfatter kærlighed og pligten overfor familie (kapitalen) som antagonistiske størrelser. Tilsyneladende følger Thomas uproblematisk i faderens fodspor, men at de libidinøse impulser hos ham er utilstrækkeligt tøjlet viser sig efterhånden. Det er ødipuskompleksets problematik, som udspiller sig. At Thomas ikke har sublimeret sine libidinøse bindinger til moderen viser sig i hele hans handlingsmønster fra puberteten, hvor han, som Christian siger, godt nok har haft sin lille liaison - med en eksotisk udseende blomsterhandlerske - men han er usædvanligt længe om at finde en kvinde i forhold til hvilken de libidinøse investeringer i moderen, kan udfoldes i voksen genital form. Og da han finder hende, er det en ganske speciel kvinde:

»Gerdas violinspil, der stod til hendes sælsomme øjne, som han elskede, det svære mørkerøde hår og hele hendes ganske overordentlige fremtoning, havde for Thomas betydet endnu en tiltrækkende fortryllelse ved hende; (s. 192 II)

Sammenholder man Thomas betagelse af Gerdas violin med hans anden store ekstravagance: opførelsen af et stort luksuriøst hus med en fra loftet nedhængende kæmpelysekrone som fornemste pryde, kan man vove tolkningen, at han er faldet for fristelsen og har genoptaget besætningen af den falliske moder. Musikken står - i modsætning til religionen - for kanaliseringen af den usublimerede drift (jf. Hanno-citatet), violinen kan fortolkes som et fallosymbol og specielt da, når man sammenholder det med at hus er et almindeligt drømmesymbol for kvindelighed: moderskødet/kønsorgan, samt med den fremtrædende plads lysekronen indtager i sammenhængen med huset. Også: Thomas føler selv at lysten til at bygge et hus - tiltrods for at han har et - er noget uforklarligt, som 'kommer over ham'). Thomas manglende driftsbeher-skelse straffes efter bogen med *kastraktion*: han dør af tandudtrækning. (Tandudtrækning, hårklipning, afhugning af hoveder og ekstremiteter er gængse drømmesymboler for kastraktion).

Mens Thomas bryder incesttabuet og får sin reglementerede straf, bliver den yngre broder Christian psykoneurotiker. Jeg er ikke i stand til at analysere hans mangfoldighed af symptomer, men det er i denne forbindelse mindre væsentligt. Væsentligt er det derimod, at der kan anes en sammenhæng mellem hans plads som yngre broder og denne udvikling. Christian er *ikke* født til at overtage familjekapitalen. Derfor har han ikke den samme motivation som broderen til at identificere sig med faderen og ad denne vej internalisere et over-jeg. Thomas er født til at indtage faderens plads, og derfor også mere motiveret til at udskyde behov og tillære sig de færdigheder, som hans plads i

livet kræver af ham. Christian er netop ikke født med fremtidsmuligheder i det familiære perspektiv, hans plads som nummer to søn er forsåvidt den mest 'meningsløse' af dem alle - i grunden er han overflødig. I denne pligtfamilje fører drifterne deres fordrejede tilværelse i Christian: i neurosens form. En af hans grundlæggende lidelser er, at nerverne er *for korte* i den ene side. Det kan forsøgsvis fortolkes i lyset af kastraktionstruslen, som på én gang accepten af hans underlegenhed (hans penis er for lille) og samtidig overkommelse af kastraktionstruslen: ved at indrømme dens underlegenhed bevarer han den samtidig for afskæring. På samme kan hans livshistorie tolkes. Når han ikke bliver til noget afværger han samtidig, at man skal finde ham farlig. Samtidig demonstrerer han hele tiden at han har sit kønsorgan, nemlig ved at spille *klovn*. (iflg. Fenichel er klovnen en fallisk figur)¹⁴ Christians opbygning af en komplet familjetravesti kan læses som det spottende drifts-spejl-billede af den borgerlige verden: den fortrængte side.

Hanno, produktet af forbindelsen mellem Thomas og Gerda gennemlever og udlever det, som hos faderen dukkede op i form af en regression. Ingredienserne er de samme: musikken, violinen, moderens fallos som dragende, lokkende etc. Men hvor faderen nåede en voksen - omend som det viste sig - svækket udvikling, bliver Hanno stående i det usublimerede driftskaos. Dette skal dog ikke forstås på samme måde, som den narcissistiske forbliven i præ-ødipale strukturer. Hanno fremstilles ikke som et subjekt med en nærmere bestemt og analyserbar udvikling, men som en eksplicitering af 'det fortrængtes tilbagevenden'. Hans tandvrøvl, som peger på såvel hans driftsstyring, som den borgerlige socialisations sanktion af den usublimerede/-fortrængte drift, begynder allerede i to-tre-måneders-alderen, er altså biologisk, nedarvet fra faderen. Og beskrivelsen af hans død, som er holdt i hypotetisk form (jf. citatet) peger ligeledes på hans 'teoretiske karakter': 'hvis man gør sådan og sådan, så sker der det og det.' Hvis driften fortrænges til fordel for pligten ender man op med et individ, som totalt er i det fortrængtes vold, og ude af stand til at præstere et stykke 'kulturarbejde'. Hanno repræsenterer i sin blinde dragning mod og hengivelse til musikken, en given efter for den utøjlede drift, hvilket vil sige: for den falliske moder. (jf. hans duet med hende på klaveret), som sådan repræsenterer han fortællerens udarbejdelse af de driftsmæssige forhold omkring en bestemt epokal socialisationsform, hvor familjens forfald er lig kapitalbærerens fald, og hvor dette hos Thomas Mann forklares ved drifternes gennembrud. Socialpsykologisk set, er det, der først og fremmest gennemspilles det patriarkalske overhovedes degradering, samfundsmæssigt set går dette hånd i hånd med familjekapitalens nedgang og undergang.

Ovenstående gør ikke krav på at være en *analyse* af »Buddenbrooks«. Hvad jeg har villet gøre, har først og fremmest været at pege på nogle træk ved socialisationen i den borgerlige familie, med Bb som eksempel, samt antyde en sammenhæng med de samfundsmæssige forhold. Behandlingen af Bb skal

først og fremmest tjene som baggrund og kontrast for behandlingen af Kampmanns romanfirlogi.

Gregersens

Romanen om familien Gregersen er væsentlig forskellig fra Buddenbrooks i sin opbygning. Hvor Thomas Mann økonomisk, gennemtænkt og stramt har sat sig for at skildre en bestemt familjetypes forfald, og derfor også må skildre den i sammenhæng med en specifik samfundsmæssig udvikling, dér handler Kampmanns roman om en række enkeltpersoners privatliv. Dette fremstilles ikke i sin udarbejdede - og på baggrund af udarbejdelsen typiske form - men i glimt, scener, oplevende, mens det endnu står på; (tilsyneladende) ubearbejdet.

1. Faderens degradering

»Ja, sædernes forfald er vidt fremskreden her i huset«, siger faderen, Mogens Gregersen (herefter MG) i indledningskapitlet til den første af bøgerne.

Bemærkningen går i bogens sammenhæng ikke så meget på det, den er møntet på, nemlig bordskikkene. På dem er der ikke meget at udsætte udfra de borgerlige normer, omend de Buddenbrookske opulente middage her er reduceret til kun tre retter. Men på to andre væsentlige punkter er der opløsning i sagerne: den rigide driftsbeherskelse har mistet såvel sin rigiditet som sin beherskelse og forholdet mellem arbejde og privatliv har ændret sig fra en uadskillelig sammenfiltret enhed til en nærmest total adskillelse. Fader Gregersen skal skildres i sit forhold til disse to områder.

Forretning.

Det Bb'ske motto om kun at afslutte forretninger, så man kan sove roligt om natten spiller en ikke ubetydelig rolle for MG. Han vender flere gange tilbage til sin nattesøvn:

»Ja, Rune, det siger jeg. Det vil muligvis overraske dig og garanteret irritere dig at høre det, men i al den tid jeg har drevet forretning, har jeg aldrig fået sved på panden når dørklokken kimedede på et uventet tidspunkt. (FF s. 55).

Faderens metier er noget med papir. Produktionssfæren med dens udpresning af merværdi er langt under horisonten, her går det ordentligt og forretningsmoralisk til med transaktioner, køb og salg af 'værdipapirer'. At der kommer flere og flere penge ud af det tilskrives faderens personlige egenskaber og hans held, som også tenderer til at blive en sådan personlig egenskab:

»... jeg inviterede hende alligevel herud og kunne hurtigt se at den chance var værd at tage.«

»Risiko«, mener du, sagde faren. »Chancer er altid værd at tage. Noget andet er så at de færreste mennesker tager dem. Det er deres ulykke og vores held.« (VH s. 20).

MG ynder i det hele taget at fremstille sin forretningssucces, som et af mange produkter af hans overordentlige personlighed:

»At jeg har spillet blokfløjte som barn og studeret English literature i Oxford

et år og har kigget på billeder alle steder hvor der har været nogen at kigge på har muligvis givet mig noget at snakke med visse af mine forretningsforbindelser om. Da jeg spillede noderne og læste værkerne og kiggede på billederne tænkte jeg nu aldrig på, at det jeg gjorde senere - if you will pardon the expression - skulle blive til penge.«

»Men det blev det.«

»Det kan altid betale sig at gøre noget man kan lide at gøre,« sagde Tjumse ...«

(VH. s. 43)

- og heri citerer hun kun en af faderens yndlingsanskuelser.

Forestillingen om pengemageriet, som en personlig egenskab ved ham selv, fører omvendt til at faderen konsekvent oplever livsindhold i bytteværdikategorier:

»Das Leben ist schön aber teuer. Man kann es auch billiger haben, dann ist es aber nicht so schön.« (VH. s.)

Korresponderende hermed er de egenskaber, MG er udstyret med i udpræget grad centreret om det *salgsfremmende*. Han er vittig, elegant, velklædt, ekvilibristisk velformuleret, 'guld-kornene' flyder fra ham i letfordøjelig elegant form. Han taler på samme måde, som de engelske forfattere, han selv fremhæver: P.G. Woodehouse, Nancy Mitford, Somerset Maugham. Til gengæld udtrykker han ikke på noget tidspunkt følelser. En af de mest intime situationer, han skildres i, mens han trøster yndlingsdatteren Maj, slutter betegnende med at hun spadserer af med en seddel i hånden.

Faderens eneste ærgrelse i forhold til børnene er at de fleste af dem synes at mangle hans gå-på-mod hvad angår løbning af risici og i det hele udfarende kraft: de er mao. ikke bytteværdistyrede *nok*:

»Jeg tror det forekommer ungdommen komplet utænkeligt at man skulle kunne få både i pose og sæk. Det er de små kravs generation. Jeg læste en artikel hvor der blev sagt om de unge, at de kun drømte om en stilling med pension og et rækkehus på Evighedsvej.« (VH. s. 13)

Det er karakteristisk, at han kun fremstiller ungdommen 'negativt', ved det den *mangler*, karakteristisk, der går på et faktisk *indhold* skal man ikke vente hos ham. Ligesom han selv kun er fremstillet i sin strålende facade, ser han heller ikke ud til at bemærke andet end facaden hos andre.

I romanens forløb skrælles denne facade imidlertid af faderen: hans selvudfoldelse fremstilles i stigende grad som *på bekostning af andre*: han afsløres som 'bagmand' på det 'grå' pengemarked, hvorved de hæderlige forretningsmetoder afsløres som en del af salgshylen. Hans utroskab med konens bedste veninde afsløres, hvilket fører til konens afgang og overladelse til ensomheden og venindens (Tjumses) selvmord.

Efterhånden fremstilles hans altædende 'personality' også som '*skin*', *uegentlighed*, *overflade*. Han sammenlignes med Fred Astaire:

»Nu sad de (faderen og moderen ks.) og så smukke og enlige ud (skønt de ikke var det. ks.). I sin smoking og med sin nonchalante måde at behandle

cigaretten på og slænge højre ankel hen over venstre knæ virkede faderen som en Fred Astaire der sad og slappede af mellem *dansenumrene*.« (VH. s. 161)

Faderens nye ægteskab fastlægger ham osse i en overfladisk underholdnings- og markedssfære, som indgår tematisk i romanen: han gifter sig med den yngre skuespillerinde af danske film, Tina Borg.

Seksualiteten

Seksualiteten er tilsyneladende ikke noget problem. Dens vigtighed er for faderens vedkommende nedkøgt i forhold til hvad der gælder for børnene ('mennesket har dog andre organer også'), men iøvrigt er han distanceret tolererende her, som i alt andet. Overfor børnene er den egenskab, som præger ham hovedsagelig *bagatelliserende liberalisme*, hvor de erotiske 'udskejelser' tåles bedre end f.eks. de politiske. Børnene på deres side - og hele romanen er skildret fra de fem søskendes vekselvise synsvinkel - når heller aldrig så langt som til at formulere en følelse i forhold til ham (ejheller indvendig). Det nærmeste er vagt konturerede eruptioner af aggression, men ganske småt og kort. I øvrigt synes de - bortset fra Bo (jf. senere) - glat at acceptere hans salgsappeal.

Over-jeg'ets fortrængning

Det forhold til sine 'nærmeste', der træder frem hos MG, er det samme som tidligere blev betegnet som '*instrumentelt*'. Hans 'tolerante' behandling af børnene er i virkeligheden dyb ligegyldighed for andet end deres 'images' - er dette i orden tolereres og bifaldes alt; er det ikke i orden, tolereres det, men omfattes med uinteresseret ligegyldighed og ironiske bemærkninger. Ligeledes i forhold til konen, Thilde (herefter TG). Her er hans hyppigste kommunikationsmiddel et smil, fulgt af en afværgende gestus med hånden.

For MG betyder misforholdet mellem ord og handling intet. Han kan på samme tid rose sig af sin forretningsmoral og drive ågervirksomhed. Det, der betyder noget er *imaget*, så længe det holder *er* der tilsyneladende intet i vejen. At hans bagmandsvirksomhed afsløres i TV understreger kun at problemstillingen synligt/ikke-synligt har afløst problemstillingen rigtigt/forkert.

I forhold til Thomas Buddenbrooks problematiske kornforretning er forskellen slående. Thomas afviser først handlen i voldsomme vendinger, fordi den støder mod alle hans moralbegreber, og når han alligevel beslutter sig for den, er det på grund af hans indre mangel på balance: han har mistet sin selvtillid og problematiserer nu enhver beslutning, som udtryk for hans tab af initiativ, mangel på virkelyst osv. Han beslutter sig for handelen nærmest som et varsel om hans kommende skæbne og accepterer det som sådant, da meddelelsen om haglvejret kommer. ('Det er godt sådan', mumlede han halvhøjt, 'det er helt godt sådan'. (II. s. 181))

Hvor Buddenbrookerne var styret *indefra* - af deres over jeg- dér er MG *udefrastyret* til en grad hvor 'samvittighed' og 'moral' ikke længere er problemer.

2. Bo: negationen af faderen

Bo er den mellemste af drengene og ham igennem hvis øjne de andre overvejende opleves. Romanen er godt nok - som nævnt - bygget op over en simultan skiften mellem alle fem søskendes problemer, og synsvinkel, men hvor de andre kun oplever deres egne problemer (eller næsten kun) skildres Bo som den, der ved siden af sine egne, også tager del i og er involveret i de andres -såvel søskende som moder og venner. Jeg skal senere tage op, hvorfor det er så interessant at undersøge synsvinklerne, samt hvad der gør Bo forskellig fra de andre i sammenhængen.

Bo har et ambivalent forhold til faderens bytteværdistyring. På den ene side tager han afstand fra faderens liv og imageorienterede normer, på den anden side er han selv fascineret af det succesfulde salgsimage.

Overfor faderens bytteværdistyring sætter Bo en *æstetisk tingsdyrkelse*.

»Og efter en vis forventet fladpandethed havde ytret sig hos visse af familiens medlemmer (over Bos køb af en antik stol, formedelst 900 kr. (i 1954) ks.) blev den betegnet *af vor fader som værende en ganske god investering* og næppe mere stjævet end så mange andre antikviteter. Stjævet var ordet.«

Han havde sagt det med garanteret dagligdags stemme.

Man blev dygtig. (VH. s. 27).

-når det er vigtigt at tale med dagligdags stemme er det fordi det er vigtigt ikke at røbe a) stolens betydning for Bo, og b) at der her er indeholdt en fundamental ambivalens i forhold til faderen. Hvordan vil vise sig i det følgende.

Den næste scene hvor der antydes en modsætning mellem fader og søn, er da Bo samme dags aften indleder en kritik af dagligstuemøblementets æstetiske mangler, hvilket irriterer faderen. Man kan forstå scenen som en forskudt hævde af de æstetiske værdier, som faderen i det første tilfælde fik subsumeret under sit bytteværdistandpunkt, men dette er kun den ene side af sagen.

For imidlertid at tage denne først, det følgende:

Bos holdning til faderen er iblandet foragt:

»Du kunne handle med.«

»Nej, nej. Jeg hader handel. Bare den indstilling at man automatisk sælger noget for mere end det er værd.« (VH. s. 93)

I Bos øjne er handel en art plattenslageri, faderens bytteværdistyring et udtryk for åndløs materialisme. Overfor dette sætter han i stedet en *ikke-succesfuld æstetisk tingsdyrkelse*. Han opgiver påbegyndte karrierer indenfor begge de områder, som i romanen repræsenterer kapitalen, *handel* og *jura* (jf. »Jeg ved da fra både far og fra min onkel at de dygtige sagfører gerne sidder i alle mulige firmaer.« - bemærker den lydhøre Maj etsteds.) og erhverver sig en *dårligt gående antikvitetsbutik* i København.

På to måder overskrider dette forsøg på en negation imidlertid ikke faderens aktionsradius og værdisystem.

a) uden faderens penge, som gør Bo uafhængig af økonomisk modgang, ville antikvitetsbutikken ikke kunne gå - og:

b) faderens focusering på bytteværdien er en fetichering af den generelle vare: penge. Der er tale om en accept af den kapitalistiske 'tingsliggørelse' (: det forhold at det er de i varen iboende økonomiske love, som blive subjekt for den samfundsmæssige udvikling og ikke de, der producerer varerne, arbejderne). I romanen angives der to muligheder for forholden sig, foruden faderens. Den ene er Bos, den anden repræsenteres bl.a. af Bos yngre bror Rune, men klarest af dennes 'pige', Britta. Hun forsøger overfor inderliggørelsen af den kapitalistiske tvang at sætte en politisk praksis som gør menneskene til subjekt - selvom det ikke af romanen fremgår *hvordan*. Bo har selv - antydes det, i USA, hvor han har boet i en årrække, haft ansatser til en politisk praksis (teater, vendt mod Vietnamkrigen), men i det store og hele optræder hans Amerikaerfaringer som *blaserthed*: den aktuelle politiske praksis, ungdomsoprøret, repræsenteret ved Rune og Britta, opleves fortrinsvis som *déjà vu*:

»Ungdomsrevolutionen, eller hvad den nu kaldtes her i landet ...« (s. 13)

»Ligesom han selv var fyren i mørke bukser og lys sweater og ensfarvet skjorte uden slips, og var kortklippet, havde *overstået* sin langhårede og pjalteklædte *fase*, ligesom ham selv, eller havde den nok snarere til gode; *bevægelsen var jo knap nok begyndt her i landet*.« (s. 15) (om Britta): »Hun troede selvfølgelig at fordi hun havde gået med i et par demonstrationer der endte foran den amerikanske ambassade havde hun gjort en aktiv indsats.« (s. 73 FF.)

- og den holdning, Bo vælger, er den *æstetiske tingsdyrkelse*. Dette er imidlertid ikke nogen overskridelse af tingsliggørelsen. Varens *materielle* brugsværdi udskiftes blot men en mere 'åndelig' ikke-materiel '*affektionsværdi*'; der investeres *følelse* i tingene, men herved focuseres der blot på den *specielle* vare, rarieteten, istedet for på den generelle: pengene.

Istedet for livsudfoldelsen via *køb* og *salg* sætter Bo en livsudfoldelse via *køb*. I sit oprør er Bo således indfanget *både* af det kapitalistiske skin som han ikke gennemskuer, fordi den form, som han møder og foragter det i, er den form, det antager i hans kapitalistfaders skikkelse, *og* af sin klassebaggrund, manifesteret i såvel hans holdning til ungdomsoprøret (jf. senere), som i hans 'uskyldige' forhold til hans egne materielle muligheder for at 'gøre oprør' - eller mere præcist: afvige diskret. Den intime ikke-succesfulde følsomhed, han sætter overfor faderens succesfulde fremfærd, kan man i virkeligheden kun tillade sig, når andre besørger den anden side af købet for én - og hvordan det går for sig har Bo kun meget vage anelser om.

Men afbøjningen af Bos modstand mod de fædrende normer er ikke kun forankret i dennes samfundsmæssige placering. Også hans driftsstruktur forbinder ham på subtil måde med faderen og stiller sig i vejen for en reel frigørelse.

Fascinationen af Faderen

Den følsomme negation af faderens værdier mødes inde i Bo med en fascination af de samme værdier (eller det samme skin). Bo nærer stor forkærlighed for netop den art skin som Fred-Astaire-faderen og også dennes

nye ægteskab repræsenterer: danske film, musicals, reklamefilm, cirkulations-sfærens og vareverdenens æstetiske skin. Det er betegnende, at han - efter afslutningen på eksamen, studenterfester og det nedkogte forhold til en pige, som hans gymnasietid er gået med - *påbegynder*, hvad han selv forstår ved et nyt liv med en biograftur i Palladium, hvor han ser en dansk film med Tina Borg, faderens senere 'nye' kone. Det han vinker farvel til er iflg. hans egne forestillinger den følelse af *affektløshed*, *indespærring* og *jeg-indskrænkning*, som livet i den Gregersenske intimsfære har påtvunget ham; jf:

»Han nikkede og prøvede at lade sit ansigt udtrykke at han havde hans sympati. Hans forståelse havde hun også; at erklære det, og navnlig at forklare det, ville bare kræve for meget i forhold til hvor lidt det ville give. I øvrigt var der kun en overfladisk og tilsyneladende lighed mellem deres måde at blive bange for noget stærkt glædeligt. Hun gav sig følelsen i vold, kunne ikke andet. Selv havde han lært at bremse og gå videre til noget nemmere. Sådan ville han ikke altid gøre; men foreløbigt var det nødvendigt.« (s. 27-28) VH.)

Det han bruger til at ophæve den følelsesmæssige afmatning er *markedets fristelser: det æstetiske skin*, som er forbundet med den frastødende handel. Bos bytur bærer de samme regressive træk, som blev påvist i NTHU-utopien og i øvrigt osse i samme Bos morgenspadseretur (s. 14-15); Det, som tiltrækker ham er sammensmeltningen i den store fælleshed - endnu en gang:

»De fleste mennersker blev vist rastløse af at vente på en forestilling skulle begynde. Ikke han. Der var noget særligt ved de sidste fem minutter inden lysene slukkedes: *langsomt forsvandt man ud af sig selv*; og ved den første fornemmelse af at mørket blev dybere turde man knap nok tro på at øjeblikket omsider var inde, fornemmelsen kunne jo skyldes et optisk bedrag forårsaget af éns længsel; men så var der ingen tvivl: man kunne se hvordan styrken ebbede ud af lamperne deroppe under loftet, og nu gled tæppet tilside deroppe, man rømmede sig og satte sig bedre til rette, ligesom alle de andre gjorde det, *i én fælles modtagelighed*.« (VH s. 74)

- og endnu et citat:

»Så gik han ned ad gader som syntes at blive stadig mere mennesketomme, opdagede at han savnede *at være en del af trængslen* og søgte op til Rådhuspladsen igen.« (s.167)

Hvad der passer Bo så godt ved bybilledet er dets appel til *umiddelbart at følge sine behov*. (jf. 'De fleste syntes vist reklamerne var tåbelige. *Ikke han ...*«/»Han opdagede, at han havde lyst til en øl. *Det turde der være råd for*.« (s. 168))

- Det er sammenflydningen i biografens og trængslens *fælleshed*, at 'forsvinde ud af sig selv' gå op i den (oprindelige) forskelsløshed;

- og den *visuelle* appel: biografen, og *berøringen*: trængslen.

Altsammen er det indtryk, der kalder på partialdrifterne: (syn, berørings-, følesans osv.) og som lægger op til narcissistiske former for tilfredsstillelse. De regressive træk i bybilledet mødes her med og bekræfter en driftsstruktur som

er disponeret for at imødekomme opfordringerne og tage imod tilbuddene. Bos søgen mod enshed, opgivelse af sig selv i den store fælles sammensmeltning i biografen og mod den umiddelbare tilfredsstillelse af behov peger på en overvejende præ-ødipal driftsstrukturering, hvor de narcissistiske besætninger dominerer. Dette peger på en regressiv eller manglende overvindelse af den ødipale konflikt.

I »Auf dem Weg zur vaterlosen Gesellschaft« ('på vej til det faderløse samfund') betoner Alexander Mitscherlich en sammenhæng mellem de sociale ændringer i faderens rolle og en manglende afslutning på ødipuskomplekset. Han skelner mellem faderen som 'mester' og faderen som 'temperament', svarende til de to sider af faderens dobbeltrolle i den ødipale situation: den der inkarnerer kastraktionstruslen og den der lægger op til identifikationen. Faderen som mester er forsvundet med industrialiseringen og 'degradationen' af den feudale håndværker og bonde til lønarbejder. Faderens 'arbejdesbillede' leder i det feudale samfund sønnen frem til identifikationen med denne og hermed indlæringen i de færdigheder, som hans samfundsmæssige placering kræver af ham, og som - i modsætning til i det 'industrialiserede' samfund - er overskuelige og bemestrede af faderen. Sønnen kan i den ødipale situation udarbejde rivaliseringen med faderen i meningsfuld kappestrid, måle sine fremskridt i forhold til ham, og således glide ind i en socialt sikret kønsidentitet og udvikle en adækvat over-jegs-dannelse.

Ved MG, er det eneste som er blevet tilbage af 'mesteren' 'imaget', det æstetiske men forløjede skin, og det er derfor det eneste som er muligt at rivalisere/identificere sig med. Men identifikationen blokeres delvis af faderimagoets hulhed, og bliver stående i en blanding af tiltrækning, fascination og frastødning, foragt. Manglen på reelle identifikationsmuligheder afsætter et *savn* efter en 'rigtig' fader:

»... min dreng. Det udtryk brugte faderen ellers aldrig.« (VH. s. 160)
- men i overensstemmelse med inderliggørelsen af den uforpligtende overflade (f.eks. afskyr Bo *alvorlige* film), affærdiges savnet:

»Det lød som noget i en Flemming-bog. Hvad gjorde så den klump i halsen?«
(smst.)

- Samtidig blokeres rivaliseringen af den mystifikation, der omgiver årsagerne til faderens succes: de fremtræder kun i facaden: de ydre symboler på rigdommen og den glatte salgsmæssige væremåde, som opfattes som egen-skaber ved faderens personlighed:

»Bo var sikker på at faren havde haft det helt anderledes i tilværelsen end han. Faren havde været parat til at erobre tilværelsen - dele af den i hvert fald. *Selv vidste han ikke hvad han var parat til*, nogen erobring var det i hvert fald ikke.« (smst.)

Bos æstetiske tingsfiksering kan på denne baggrund forstås som en form, hvori han kan mestre sit forhold til faderen. I den æstetiske *genstand*, den, som er løsrevet fra sin tilblivelse, hvor mao. ethvert spor af produktion og smudsig handel er forsvundet,¹⁵ kan han dyrke fascinationen af faderen, befriet fra den

degradering, som ligger i bytteværdistyringen. Samtidig kan savnet af en 'rigtig' fader kompenseres her: når tingene udstyres med 'affektions-værdi', er det fordi det affektive moment i forhold til faderen forskydes over på dem. Bos helt normale stemme i omtalen af faderens forhold til den antikke stol dækker over den krænkelse, som ligger i degradering af stolen til en 'investering': afvisningen af sønnens forsøg på at etablere det eneste mulige forhold til faderen: den regressive dyrkelse af det æstetiske skin.

Mischerlichs socialpsykologiske udgangspunkt for sine betragtninger er udbredelsen af, hvad han benævner som 'Kaspar-Hauser-kompleks':¹⁶

»Verden bliver uden hans (faderens) vejledning fuldstændig utilgængelig og uberegnelig. På lumskelig vis ændrer den hele tiden skikkelse og skaber uhyggelige overraskelser ... det drejer sig her om en fantastisk verdensforarbejdning, om den absolutte upålidelighed, fremmedhed og truende holdning hos mennesker og ting. Lidelsen ved i en sådan grundstemning at være udleveret verden, at være priggivet dens magter uden at besidde nogen dulmende og formildende erfaring - lidelsen i denne grundstemning kan man forsøge at antyde med stikordet Kaspar-Hauser kompleks. Kaspar Hauser står som prototypen på et menneske med fra fødslen forarmede forhold til en kulturel menneskeverden ... Kaspar Hauser står for en passiv forbliven i en sprogløs uarticuleret fantasiverden, i sjælelige primærprocesser.« (s. 203-04).

- at denne karakteristik er gældende for Bos (og Gregersen-børnenes) socialisering viser sig bl.a. i flg. episode under Bos bytur, hvor orienteringsvanskelighederne starter lige nedenunder 'imaget'. Bo tænker, stor i slaget og *på samme måde som sin far*, med en for sidstnævnte karakteristisk - let distancerende - ordkonstruktion:

»Han opdagede at han havde lyst til en øl. *Det turde der være råd for*« - istedet for f.eks. »Han ville drikke en« el. lign.

- og så fortsætter beskrivelsen:

»Han gik væk fra pladsen *forbi adskillige beværtninger*, spurgte sig selv *om det virkelig kunne passe at han var for genert* til at gå ind og bede om en ganske almindelig øl ...« (smst).

Som det snart efter viser sig er det, der er på færde, at homoseksuelle impulser er ved at bryde igennem hos Bo. Uden at 'vide' det er det bøssebarer han opsøger. Under den u- alvorlige holdning til hele projektet med et nyt liv ('Hvad gik der i Palladium biografen, med det *skønne* bævreorgel som faderen afskyede? *Forhåbentlig ikke noget alvorligt.*' (s. 164)) og attituden (som er hvad han har med sig af lærdom fra faderen) roder følelserne uarticuleret og kaotisk rundt.

Hvad Mitscherlich under en individualpsykologisk synsvinkel kalder for Kaspar-Hauserkomplekset er aspekter af det samme som Brückner karakteriserede som ikke-socialiseret psyke. I det Gregersenske overhoved anskueliggøres ganske godt hvordan udviklingsmæssige tendenser manifesterer sig, og hvordan de slår ned i socialisationen. I stedet for at virke udviklende virker

faderen sammen med og bestyrker den samfundsmæssige udvikling i retning af at appellere til partielle og narcissistiske behovstilfredsstillelsesmuligheder, mens drifterne lige nedenunder overfladen er ubearbejdede. Bo ved ikke engang hvad han føler.

Der er tidligere i romanen lagt op til Bos homoseksualitet på forskellige måder - eller rettere: der er lagt op til at Bo har (i psykoanalytisk forstand) *perverse* tilbøjeligheder, som aktiveres fortrinsvis i forhold til mænd. De bevæger sig omkring *voyuerisme* ('Bo går og snuser alle vegne'):

»Med smykkeskrinet i hånden svævede han ind i værelset hvor Karens ven skulle sove og registrerede, udover luften af pibetobak, en let lugt af sved og sporede den i skjorten hængt op over skrivebordsstolens ryg. Så hvirvlede han ned til dem allesammen.« (VH. s. 56)

- og *ekshibitionisme*:

»For nylig havde han gjort sit værelse spejlfrit. Det havde irriteret ham at hver gang han åbnede skabsdøren havde han gloet på sig selv hvad enten han ønskede det eller ej. *Han måtte ud i badeværelset for at se hvordan denne og hin grimasse tog sig ud.* Den ene virkede mere tåbelig end den anden, og hvad ragede det også ham hvad fyren kunne tænkes at mene om ham?« (VH. s. 35-36)

- Aktiveringen af sådanne regressive/infantile impulser - som iflg. Kohut skulle tjene til at 'lukke' 'hullerne' i selvet efter de fraværende selvobjekter, gennem såkaldte arkaiske former for identifikation - er under byturen åbenlyse, den tur, der ender med at Bo indleder sit første homoseksuelle forhold. Kohut, som i øvrigt ikke beskæftiger sig specielt med homoseksualitet, nævner i forbindelse med analysen af en bestemt patient, som bl.a. er homoseksuel, iflg. årsager til denne:

»Den utilstrækkelige neutralisering (se afsn. om narcissisme ks) resulterer i en seksualisering af patientens forhold til hans (med) narcissistisk libido investerede objekter på de følgende områder:

a) seksualiseringen af hans idealiserede (ødipale) fader imago (på hvilket han er forblevet fikseret og som han behøver fordi han mangler et sikkert idealiseret over-jeg; b) seksualiseringen af spejl-billedet af hans overbesatte grandiose selv (på hvilket han er forblevet fikseret og som han behøver fordi han mangler et sikkert besat (præ)bevidst billede af selvet; og c) seksualiseringen af hans *behov* for idealiserede værdier og pålidelig selvfølelse, såvel som af hans behov for de psykologiske processer (internalisering) vha. hvilke idealer og selvfølelse erhverves. *Patientens homoseksuelle fantasier kan således forstås som seksualiserede fremstillinger af hans narcissistiske forstyrrelser ...*« (op.cit. s. 71)

Ambivalensen overfor faderen, som i høj grad hænger sammen med manglen på et sikkert idealiseret over-jeg, ambivalensen overfor ham selv: tiltrækning-/frastødning af spejlbilledet og behovet for (de manglende) værdier, søges altså iflg. denne fortolkning løst ved indgåelsen af et homoseksuelt forhold. At Bos partner her er ældre end ham selv, underbygger denne fortolkning.

Såvel tingsfikseringen som homoseksualiteten (tingsfikseringen forsåvidt som den hænger sammen med forsøget på at fastholde fader-selv-objektet) kan anskues som *narcissistiske* løsningsforsøg, relativt permanente former for opretholdelse af en narcissistisk ligevægt.

Moderens rolle

Læser man Gregersen-sagaen som en art fortsættelse af 'Nærved og næsten' er det nærliggende at parallellisere Bos skikkelse med den tilbagetrukne, kontemplative kunstner: Georg, ligesom ligheden imellem dem giver belæg for at se de to romaner som hhv. en tidligere og en senere bearbejdning af de samme problemer: den problematiske socialisering i den borgerlige familie. Selvom Bo ikke i samme omfang som Georg kan slås sammen med fortællersubjektet - hvorfor skal straks vise sig - kan man med rimelige resultater gå ud fra et meget stort sammenfald, og således også gå ud fra, at der med Georgs forhold til moderen er sagt en del også om moderens rolle i Gregersen-sagaen.

Nu spiller Thilde Gregersen en meget tilbagetrukken rolle i romanen. Af hendes egenskaber fremhæves kun hendes temmelig omfattende ligegyldighed overfor andet end faderens meninger og stemninger, samt hendes generelle ængstelighed. Projicerer man dette billede tilbage til børnenes barndom får man en moderskikkelse, hvis blanding af overdreven bekymring overfor 'mangler' (evt. afvigende adfærd) og fundamental uinteresserethed svarer meget godt til Georgs mor Alice.

Men romanens egentlige mor-barn-forhold udspilles ikke i forhold til TG. og det udspilles heller ikke i forhold til Bo. Det skildres derimod i Bos ældre broder Eriks og hans kone Mariannes ægteskab.

Det er skildret som et, hvor adskillelsen endnu ikke er indtrådt:

»Marianne havde sagt at hun gerne ville af ved krydset, og Erik havde givet chaufføren besked, uden at spørge hende hvorfor: *når én af dem fik lyst til noget fik den anden det også.*« (VH. s. 28)

- som gennemseksualiseret:

»Ved daggry, når de havde været ude i lyngen og tisse ... skyndte de sig tilbage i køjen og elskede. ... Efter frokost krøb de i seng igen, medmindre vejret var helt fantastisk, hvilket kun var sket to gange i sommerens løb, denne gang i den øverste køje, hans, fordi det føltes anderledes at elske så tæt ved loftet. Om aftenen, efter kaffen, når solen farvede skyerne ude over havet, søgte de op i plantagen hvis bare det var tørvejr og elskede igen. Ved ellevetiden om aftenen, sjældent senere, gabte Marianne uafbrudt, og de kyssede hendes mor godnat og gik til køjs og elskede.« (VH. s. 71).

- som et evigt konsumtionsparadis:

»... franskbrød eller rugbrød eller tærter med fyld af de bær som de plukkede på deres ture; eller hun lavede syltetøj, eksperimenterede med forskellige slags postejer, stegte rødspætter eller dampede dem, stuede eller ristede sommerens første kantareller ... eller hun kogte suppe, det gjorde hun tit,

næsten hver dag var det suppevejr: eller hun kogte jomfruhummere; ... mindst hver anden dag lavede hun pandekager.

De drak en del vin, men aldrig før end 'dagen gik på hæld'...

... Fordi de spiste ret sent var dagen på hæld allerede inden middagen og de kunne tage et glas vin eller to mens maden simrede på komfuret. De åbnede den anden flaske i løbet af måltidet, og på dage uden spor ophold mellem bygerne hændte det at en tredje flaske kom frem ud på aftenen. Ingen blev fuld, den eneste forskel var, syntes Erik, at den glæde de altid bevægede sig rundt i fik en lille ekstra dimension.« (s. 74).

Marianne inkarnerer alle tænkelige moderlige kvaliteter. Første gang vi møder hende er hun gravid, hun er harmonisk, rolig, rummelig overfor alle, klædt i æblegrønt, i en kjole som hendes mor har hjulpet hende med at sy. Forholdet mellem mor og datter er ligeså harmonisk som Marianne selv, og der er NB. ingen fader indblandet her. Moderen har aldrig været gift med ham, deres verden er en ren kvindeverden ubesmittet af (sviger)faderlig rivalisering. Livet gror i Marianne (tre børn) og i sin hjemmegående frodighed spreder hun glæde og brugsværdi omkring sig:

Det ved jeg godt Rune. Jeg gør det faktisk frivilligt. Nogen skal jo holde huset og købe ind og lave mad og vaske og der er grænser for hvor meget Erik kan overkomme ved siden af sit job, han hjælper ellers godt med ... din indstilling til en husmors arbejde kender jeg godt. Man møder den alle vegne. Jeg har skam også selv ligget under for den, har spurgt mig selv hvorfor jeg ikke var frustreret, og hvorfor jeg i det mindste ikke havde dårlig samvittighed over at jeg ikke var frustreret. Ved du hvilken konklusion jeg er kommet til? At en husmors arbejde ikke er nyttesløst, i modsætning til masser af andre menneskers, ikke mindst mænds. Alt det en husmor laver gavner noget eller nogen. Tøjet som hun har vasket og strøget (!) bliver rent og pænt og gør manden og børnene veltilpasse.« (FF s. 211)

At Eriks forhold til dette pragtstykke er af en infantil, præødipal karakter bekræftes af flere iagttagelser:

a) *faderens fravær*. Hvor den ødipale situation (psykoanalytisk formuleret) er 'triadisk' (treleddet) i sin struktur, er den oprindelige mor-barn-enhed 'dyadisk'. Den ødipale situation opstår med faderens indtrængen i dyaden og hans krav på moderen, som bliver aktuelle for barnet når det selv har nået en seksualorganisering, hvor genitalierne bliver den ledende erogene zone. Eriks forhold til Marianne ser ud til at udspille sig i den falliske fase (jf. den overvældende seksualisering af objektet), men samtidig *befriet for* kastraktionstruslen. Faderens indtrængen og dermed indledningen til Ødipuskonflikten reflekteres kun lige netop i Eriks forskrækkelse og vrede og hans faders opførsel:

»Efter lidt flere kys gik de ind i stuen og nu skete der noget som han måtte indrømme blev ved med at kilde hans forfængelighed: hans elskede virkede på hans far« ... ».. man kunne dog aldrig vide hvornår faren pludselig kunne tiltale Marianne eller være tavs overfor hende på en måde der insinuerede at

det var ham og hende som havde noget sammen; *hver gang dette skete mærkede Erik en lille forskrækkelse i sig, og vist også en lille vrede, men følte straks efter lutter triumf over at ligegyldigt hvordan faren teede sig blev det dog aldrig faren der sejrede her.* (VH. s. 31)

Omvendingen af faderen til den underlegne og Erik til den overlegne, og den triumferende oplevelse af dette synes at reflektere en fallisk ønskedrøm, som kombineret med Erik-Marianne-forholdets karakter i øvrigt peger på at der ikke er tale om en overvindelse af ødipus-komplekset, men om en forbliven i en dyadisk struktur.

b) Marianne indtager i forhold til Erik en rolle, som slående minder om den Kohut beskriver med termen '*idealiseret forældre-*imago**': det tidlige selvobjekt til hvem barnet overdrager den oprindelige narcissistiske fuldkommenhed efter logikken:

»Du er fuldkommen, men jeg er en del af dig« (jf. Kohut s.)

I Eriks psykiske økonomi indgår Marianne derfor ikke som noget udenfor ham selv *men som en del af ham selv*, af hvem han forventer total og fuldkommen tilfredsstillelse. Dette afslører sig bl.a. i den før omtalte fødselsscene, hvor hun har andet at tænke på end ham. Dette opleves af Erik som et tab af selv med påfølgende mangel på orienteringsmulighed og fragmentering af hans bevidsthed til et apparat for umiddelbare og disparate sansninger. (se d. art. s. 15-16)

Marianne

I de tre hidtil udkomne bind af firlogien er Marianne den eneste figur, som indtil videre ikke har vist menneskelig (eller: *narcissistisk*) svaghed. Hendes fuldkommenhed står til troende. For en såkaldt 'realistisk' roman er hun en temmelig *urealistisk figur*. Også for andre af personerne gælder det, som tidligere nævnt, at de er urealistiske i den forstand at de er én-dimensionale: kun har bestemte egenskaber, som i romanens forløb kan udfoldes, men ikke ændres; men for Mariannes vedkommende er den manglende realisme af en anden art: hvor de andres egenskaber på forskellig måde tjener til at beskrive deres personlige mangelfuldhed, tjener Mariannes til at fremhæve hendes *fuldkommenhed*. Det er den, jeg nu vil forsøge at forklare. Der er allerede blevet erindret om Georgs moderrelation, hvor det karakteristiske bl.a. var, at hans bearbejdningsforsøg udspillede sig i forhold til en erstatningsperson, Hanne (og hendes mor. Da de udfyldte samme funktion kan man betragte dem som én person). Antager man at Marianne er en 'voksen' udgave af den funktion, som Hanne indtog for den lille Georg falder en begivenhed i firlogien, som ellers er svært forklarlig - såvidt jeg kan sé - på plads.

Der sker nemlig - ganske overraskende for læseren, som hidtil har fået historien om det fuldkomne ægteskab fortalt gennem Eriks opfattelse, og som derfor har indlevet sig i hans behov - det, at Marianne, efter en 12-14 års uadskillelig enhed, pludselig gir Erik et spark på grund af en affære, han har med en anden kvinde. (Denne har NB. i fortællingens sammenhæng *ikke* gjort

skår i den ægteskabelige symbiose, fordi *Marianne* - ikke forskelligt fra hvad hun plejer - er fuld af forståelse for sit pattebarn af en ægtemand, og fordi den anden - Kirsten - for *Erik* opfylder præcis samme funktion som Marianne - omend hun gør mere vrøvl over den rolle hun får tildelt).

Sparket er, som sagt, udfra den hidtidige fremstilling af Marianne uforståeligt. Forståeligt blir det derimod, hvis man går ud fra at det er Georgs konflikt fra »Nærved og næsten«, som i Gregersen-sagaen udspilles endnu en gang.

Den barndomskonflikt, der for Georgs vedkommende udspillede sig i forholdet mellem på den ene side moderen og på den anden side Hanne/Hannes mor, pegede i retning af en homoseksuel udgang på sagen, nemlig hvis Georg endte med at identificere sig med moderen og selv *blive* det tabte objekt. For at forklare denne regression fuldtud må imidlertid endnu et aspekt som ikke blev nævnt i forbindelse med NN med. Homoseksualitet går fundamentalt ud på *ikke at kunne elske det, der er forskelligt fra én selv*. Det tab af et elsket objekt, eller den skuffelse i forhold til det elskede objekt, som Fenichel (med Freud) angav som forudsætningen for regressionen fra objektkærlighed til identifikation med moderen, kan, set fra seksualudviklingens synsvinkel præciseres. Det er - stadig iflg. Fenichel - en psykoanalytisk erfaring, at det, dér hvor erfaringen med et enkelt menneske (moderen) udstrækkes til at gælde hele kvindekønnet, dér drejer det sig om kastraktionskomplekset. Den dybe skuffelse i forhold til moderen hænger sammen med skuffelsen over opdagelsen af kønsforskellen: opdagelsen af moderens 'manglende' penis. Når den homoseksuelle ikke kan elske det, der er forskelligt fra ham selv, er det præcis på det seksuelle område i strikte forstand: *det, der er uden penis*. Hvad udgangen på konflikten for Georgs vedkommende bliver oplyser NN. ikke noget sikkert om, *om* den bliver løst skal analysen af den samme konflikt i Gregersen-sagaen vise.

Det er imidlertid udfra det foregående nærliggende at undersøge Mariannes skikkelse i forhold til (endnu engang) den falliske moder.

Sét fra Eriks side opfylder Marianne slet og ret den moderfunktion, som også Hanne opfyldte for den lille Georg: den omnipotente tilfredsstillende moder. Hun er moderen, som hun skulle have været overfor barnet, en infantil narcissistisk ønskeopfyldelse, og at deres forhold har karakter af et sådant er allerede tidligere blevet vist. Nu kunne det imidlertid se ud til at muligheden af at realisere dette forhold negeres, i og med at den, der forsøger på det, Erik, forstødes. Men på den anden side *er* Marianne der stadig, og de behovstilfredsstillende funktioner hun opfylder er der stadigvæk: de 'er' Marianne.

Hvis man betragter hende som inkarnationen af den falliske moder, kan det, at hun smider Erik ud forstås som negationen af den ene side af dennes dobbeltbillede: den kastrerede kvinde. Det er tegn på hendes *styrke* at hun smider ham ud. Hun er ikke så svag at hun behøver en mand (læs: en penis), hun er selvtilstrækkelig nok til at kunne klare sig (læs: omnipotent, fallisk). At hun kun har en mor og ingen far (det samme gælder for Hanne) kan tolkes i samme retning: hun/de har hvad de behøver.

Herved negeres på en gang den *truende* infantile afhængighed af moderen (som Erik inkarnerer) og *samtidig* bevares moderen som barnet kunne ønske at hun havde været: På den ene side *bekræftes* kastraktionstruslen og de libidinøse investeringer i moderen *afsværges*, i og med Erik forstødes.

På den anden side *negeres* kastraktionstruslen i og med Mariannes omnipotens *bekræftes*, og muligheden af at hun skulle være kastreret derved negeres.

Til den første mulighed svarer Bos forholden sig som homoseksuel. (Det må med at Bo har et meget nært forhold til Marianne, som hænger sammen med hendes moderlighed. Hans 'underligt ubegrundede glæde' under den før nævnte morgenspadseretur, kom oveni at han aftenen før havde fået at vide, at hun skulle være moder.) Til den anden mulighed svarer Eriks uhæmmede hengivelse til den omnipotente moder.

I bogens sammenhæng - og det vil sige: i den måde fortællersubjektet får strikket sagerne sammen på - bevarer Marianne imidlertid sin omnipotens *netop ved* at forstøde Erik, hvilket vil sige, at det, der beviser kastraktionens mulighed *samtidig* negerer den.

Ved i forhold til Bo at lade hende eksistere i al sin præødipale fuldkommenhed 'frigjort' fra de libidinøse investeringer i hende, og ved samtidig i Erik at lade de libidinøse besætninger boltre sig 'frigjort' fra forbindelsen til fortællersubjektet (som jo er det, der lader Marianne forstøde ham) bevares Marianne som et *præødipalt fallisk moder imago*, befriet for den kastraktionstrussel, der 'klæber ved' den falliske moder.

Konklusionen på analysen bliver altså at udgangen på Georgs konflikt bliver en forbliven i et *narcissistisk moder-forhold*, hvor den indre inderlighed 'betales' med en ydre tilbagetrækning fra objektforhold - hvilket passer både med det mønster, som tegnede sig af kunsteren Georg, og med Bos platoniske men meget nære forhold til Marianne. Mariannes *mangel på 'realisme'* finder sin forklaring i at hun ikke er et selvstændigt subjekt, men et *narcissistisk selvobjekt*, den litterære gestaltning at et stykke arkaisk omnipotent moder imago for fortælleren.

Den samme betragtningsmåde lader sig med fordel anlægge på hele romanen, ja, på hele forfatterskabet. Betragter man Kampmanns personer, ikke som selvstændige subjekter, der er grebet og karakteriseret i deres egenart - hvilket er hvad de giver sig ud for at være - men som produkter af forfatterens forsøg på at håndtere aspekter af hans egen psykiske struktur, bliver deres éndimensionalitet forståelig. Endimensionale er de nemlig så længe forfatteren ikke er i stand til at objektivere det, han iagttager og det er han ikke så længe han ikke er i stand til at objektivere sine egne psykiske mekanismer (: forstå deres tilblivelsesproces og dennes sammenhæng med hans situation i videste forstand). Th. W. Adorno udtrykker det således:

»Det objektiveredes overmagt i subjekterne, som forhindrer dem i at blive subjekter, forhindrer dem ligeledes i at erkende det objektive ... « (»Negative Dialektik« Frankfurt 1970. s. 171 cit. e. Klaus Horn: »Gruppendynamik ...« s. 44).

Fordi Kampmann ikke er i stand til at erkende det objektive må han indskrænke sig til at beskrive det iagttagelige, eller rettere: det han udfra sine psykiske dispositioner er i stand til at iagttage: sig 'selv'. Derfor handler alle Kampmanns bøger om det samme.

En sammenligning med - endnu en gang - Thomas Mann sætter den narcissistiske struktur i Kampmanns bøger i relief.

Når Thomas Mann lægger hovedvægten på menneskenes (indre) forfald - og det gør han - er det *ikke* fordi han ikke kan sé og interessere sig for andet end bestemte 'psykologiske tilstande'. Det er tilsyneladende fælles for de to romaner at hovedvægten lægges på menneskenes indre, og at samfundsbegivenhederne trækkes ind for at lade dem fremtræde i den borgerlige familjes forståelse. F.eks. er Buddenbrookernes oplevelse af marts - 48 (martsrevolutionen) ikke mindre fortegnet i forhold til den samfundsmæssige objektivitet end Gregersenernes oplevelse af maj-68. Men i modsætning til hvad der er tilfældet hos Kampmann er inddragelsen hos Th. Mann *funktionel*, den tjener ikke 'private' formål: Det gør den hos Kampmann (jf. afsn. om ungdomsoprøret).

Der er hos Thomas Mann en langt højere grad af *overskuning* af hans emne og en præciseret, bevidst hensigt med de elementer som indføres i beskrivelsen. Buddenbrooks er en enormt *økonomisk* komponeret roman. F.eks. får begge Antonies veninder i pensionatet hos Sesemi Weichbrodt - hvoraf jeg kun har taget den ene: Gerda Arnoldsens op - afgørende betydning for historien uden at dette virker deus ex machina-agtigt. Gerda Arnoldsens bliver senere, som allerede fortalt, gift med Thomas. Men det er ikke selve dette faktum, der jo i sig selv blot ville have været en hvor-er-verden-lille-effekt, som i denne sammenhæng får betydning. Det gør derimod hendes *egenskaber*, sådan som vi allerede i pensionatstiden fik dem beskrevet: hendes 'sælsomhed' og hendes musikalske violinspil. Hun dukker op igen som svar på Thomas følelsesbehov og medvirker ved at nedbryde noget af hans forsvarsmekanismer til familjens forfald. Hun er mor til Hanno, der - i et andet lys - fremtræder som videreudviklingen af faderens ukontrollerede side, og som nu - i dette lys - fremtræder som moderens arving, og den, der lader hendes egenskaber, som er dem familien har fortrængt (: musikaliteten, jf. den samlede Buddenbrookslægts uhjælpelige umusikalitet) dukke op i integreret form. Temaet med musikken som driftskatalysator viser sig på den måde at have været indarbejdet i kompositionen fra begyndelsen.

Disse par antydninger for at vise, hvorledes Thomas Mann med fuldt overblik bygger sin fortælling op. I forhold hertil mister Kampmann gang på gang overblikket og havner i det private. Hvordan er påvist i analysen af Mariannes skikkelse. Et andet påfaldende træk ved hans romaner - og ved 'nyrealismen' i det hele taget - *Den Autentiske Kendsgerning* kan tolkes i samme retning. Kendsgerningsdyrkelsen kan forstås som en inderliggørelse af objektiviteten, som *træder i stedet for* forståelsen af denne, og tjener til at skjule uforståeligheden.

»Hvis man accepterede at man kun var en lille del af helheden fik man til

gengæld - ja ikke noget gammeldags 'overblik', men tilfredsstillelsen ved at et mønster er et mønster.«

- hedder det i novellen »Collage« fra »Vi elsker mere«. Klaus Horn¹⁷ peger på det han kalder 'faktumsfetichismens' ideologiske betydning under senkapitalismen:

»Subjekternes bestræbelse på at sætte moralske, dvs. kommunikative forhold igennem overfor de instrumentalt styrede relationer, er et relativt udsigtsløst forehavende. Deri ligger vel også begrundelsen for den psykoøkonomiske basis for forkærligheden for ideologien om *det uformidledes betydning*, for den positivistiske faktumtænkning. Den som derimod ser 'fakta' som blot og bart fikserede forholdsstørrelser (dvs. dem, der mener at kendsgerningerne er det stivnede udtryk for de bagvedliggende processer, der har ført til det resultat, som den forhåndenværende kendsgerning repræsenterer ks.), som man, da de er *produceret* også vil *forandre* bliver hurtigt mindet om sin egen afmagt. Så kan den *samfundsmæssigt accepterede ideologi, faktumsfetichismen, for den psykiske enkelthusholdning udfylde en funktion, som ligner den, den utilitaristiske etik, på Freuds tid og i hans patientkreds, endnu kunne have*. Man kan drive denne tankegang endnu videre og påstå, at når 'afvæbningen' af religionen skal have ført til en 'forøgelse af neurosernes tal' - så vil *ethvert kritisk angreb på instrumentelle, positivistiske positioner ikke kun opkaste objektive problemer i samfundsstrukturen, men også i sidste ende moralske for dem, som da måtte opgive sådanne 'faktums-positioner'; de ville blive nødt til at bearbejde opløsningen af 'faktum-tankegangen' såvel emotionelt som kognitivt.*« (op. cit. s. 68-69).

Kampmanns romaner udspringer af én stor fortrøstning om at 'sandheden' ligger i det iagttagelige, at verden 'er' som han opfatter den. jf:

»Kan man behandle andet end sit eget miljø?

- Nej det ville straks kunne mærkes i detaljen. Man må arbejde ud fra sin begrænsning ... Men det vigtigste er at kende det, man skildrer. *Gør man det vil også andre kunne genkende sig selv ...* Og mere kan man vist ikke opnå.«
(»Virkeligheden der voksede.« s. 180).

Den (begrænsede) sandhed, der ligger heri er, at den narcissistiske karakterstruktur er den almene struktur under senkapitalismen. Men endnu engang vil dette at gen-kende sig selv ikke sige at er-kende noget om sig selv. Og at fremstille verden som den umiddelbart tager sig ud, uden at medreflektere og bearbejde sine egne dispositioner for at opleve som man gør, er og bliver positivistisk ideologi. Og bag denne legitimation kan der skjule sig ikke så lidt borgerlig reaktion.

Dette skal nu til slut vises på to områder: i Kampmanns holdning til det ungdomsoprør, som har udgjort en stadig anfægtelse for ham, og i forhold til det kvindeoprør, som han tiltrods for al sympati ikke kan acceptere.